๖. เภสชฺชกฺขนฺธโก

๑๖๐. ปญฺจเภสชฺชกถา

๒๖๐. เตนสมเยน พุทฺโธ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขูนํ สารทิเกน อาพาเธน ผุฏฺฐานํ ยาคุปิ ปีตา อุคฺคจฺฉติ, ภตฺตมฺปิ ภุตฺตํ อุคฺคจฺฉติฯ เต เตน กิสา โหนฺติ, ลูขา, ทุพฺพณฺณา, อุปฺปณฺฑุปฺปณฺฑุกชาตา, ธมนิสนฺถตคตฺตาฯ อทฺทสา โข ภควา เต ภิกฺขู กิเส ลูเข ทุพฺพเณฺณ อุปฺปณฺฑุปฺปณฺฑุกชาเต ธมนิสนฺถตคเตฺต, ทิสฺวาน อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามเนฺตสิ – ‘‘กึ นุ โข, อานนฺท, เอตรหิ ภิกฺขู กิสา, ลูขา, ทุพฺพณฺณา, อุปฺปณฺฑุปฺปณฺฑุกชาตา, ธมนิสนฺถตคตฺตา’’ติ? ‘‘เอตรหิ, ภเนฺต, ภิกฺขูนํ สารทิเกน อาพาเธน ผุฏฺฐานํ ยาคุปิ ปีตา อุคฺคจฺฉติ, ภตฺตมฺปิ ภุตฺตํ อุคฺคจฺฉติฯ เต เตน กิสา โหนฺติ, ลูขา, ทุพฺพณฺณา, อุปฺปณฺฑุปฺปณฺฑุกชาตา, ธมนิสนฺถตคตฺตา’’ติฯ อถ โข ภควโต รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตโกฺก อุทปาทิ – ‘‘เอตรหิ โข ภิกฺขูนํ สารทิเกน อาพาเธน ผุฏฺฐานํ ยาคุปิ ปีตา อุคฺคจฺฉติ, ภตฺตมฺปิ ภุตฺตํ อุคฺคจฺฉติฯ เต เตน กิสา โหนฺติ, ลูขา, ทุพฺพณฺณา, อุปฺปณฺฑุปฺปณฺฑุกชาตา, ธมนิสนฺถตคตฺตาฯ กึ นุ โข อหํ ภิกฺขูนํ เภสชฺชํ อนุชาเนยฺยํ, ยํ เภสชฺชเญฺจว อสฺส เภสชฺชสมฺมตญฺจ โลกสฺส, อาหารตฺถญฺจ ผเรยฺย, น จ โอฬาริโก อาหาโร ปญฺญาเยยฺยา’’ติ? อถ โข ภควโต เอตทโหสิ – ‘‘อิมานิ โข ปญฺจ เภสชฺชานิ, เสยฺยถิทํ – สปฺปิ, นวนีตํ, เตลํ, มธุ, ผาณิตํ; เภสชฺชานิ เจว เภสชฺชสมฺมตานิ จ โลกสฺส, อาหารตฺถญฺจ ผรนฺติ, น จ โอฬาริโก อาหาโร ปญฺญายติฯ ยํนูนาหํ ภิกฺขูนํ อิมานิ ปญฺจ เภสชฺชานิ อนุชาเนยฺยํ, กาเล ปฏิคฺคเหตฺวา กาเล ปริภุญฺชิตุ’’นฺติฯ อถ โข ภควา สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เอตสฺมึ นิทาเน เอตสฺมึ ปกรเณ ธมฺมึ กถํ กตฺวา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘อิธ มยฺหํ, ภิกฺขเว, รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตโกฺก อุทปาทิ – ‘เอตรหิ โข ภิกฺขูนํ สารทิเกน อาพาเธน ผุฏฺฐานํ ยาคุปิ ปีตา อุคฺคจฺฉติ, ภตฺตมฺปิ ภุตฺตํ อุคฺคจฺฉติฯ เต เตน กิสา โหนฺติ, ลูขา, ทุพฺพณฺณา, อุปฺปณฺฑุปฺปณฺฑุกชาตา, ธมนิสนฺถตคตฺตาฯ กึ นุ โข อหํ ภิกฺขูนํ เภสชฺชํ อนุชาเนยฺยํ, ยํ เภสชฺชเญฺจว อสฺส เภสชฺชสมฺมตญฺจ โลกสฺส, อาหารตฺถญฺจ ผเรยฺย, น จ โอฬาริโก อาหาโร ปญฺญาเยยฺยา’ติฯ ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ ‘อิมานิ โข ปญฺจ เภสชฺชานิ , เสยฺยถิทํ – สปฺปิ, นวนีตํ, เตลํ, มธุ, ผาณิตํ; เภสชฺชานิ เจว เภสชฺชสมฺมตานิ จ โลกสฺส, อาหารตฺถญฺจ ผรนฺติ, น จ โอฬาริโก อาหาโร ปญฺญายติฯ ยํนูนาหํ ภิกฺขูนํ อิมานิ ปญฺจ เภสชฺชานิ อนุชาเนยฺยํ, กาเล ปฏิคฺคเหตฺวา กาเล ปริภุญฺชิตุ’นฺติฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ตานิ ปญฺจ เภสชฺชานิ กาเล ปฏิคฺคเหตฺวา กาเล ปริภุญฺชิตุ’’นฺติฯ

๒๖๑. เตนโข ปน สมเยน ภิกฺขู ตานิ ปญฺจ เภสชฺชานิ กาเล ปฏิคฺคเหตฺวา กาเล ปริภุญฺชนฺติฯ เตสํ ยานิปิ ตานิ ปากติกานิ ลูขานิ โภชนานิ ตานิปิ นจฺฉาเทนฺติ, ปเคว เสเนสิตานิ [เสเนสิกานิ (สี. สฺยา.), เสเนหิกานิ (โยชนา)]ฯ เต เตน เจว สารทิเกน อาพาเธน ผุฏฺฐา, อิมินา จ ภตฺตาจฺฉาทเกน [ภตฺตาจฺฉนฺนเกน (ก.)], ตทุภเยน ภิโยฺยโสมตฺตาย กิสา โหนฺติ, ลูขา, ทุพฺพณฺณา, อุปฺปณฺฑุปฺปณฺฑุกชาตา, ธมนิสนฺถตคตฺตาฯ อทฺทสา โข ภควา เต ภิกฺขู ภิโยฺยโสมตฺตาย กิเส ลูเข ทุพฺพเณฺณ อุปฺปณฺฑุปฺปณฺฑุกชาเต ธมนิสนฺถตคเตฺต, ทิสฺวาน อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามเนฺตสิ – ‘‘กึ นุ โข, อานนฺท, เอตรหิ ภิกฺขู ภิโยฺยโสมตฺตาย กิสา, ลูขา, ทุพฺพณฺณา, อุปฺปณฺฑุปฺปณฺฑุกชาตา, ธมนิสนฺถตคตฺตา’’ติ? ‘‘เอตรหิ, ภเนฺต, ภิกฺขู ตานิ จ ปญฺจ เภสชฺชานิ

กาเล ปฏิคฺคเหตฺวา กาเล ปริภุญฺชนฺติฯ เตสํ ยานิปิ ตานิ ปากติกานิ ลูขานิ โภชนานิ ตานิปิ นจฺฉาเทนฺติ, ปเคว เสเนสิกานิฯ เต เตน เจว สารทิเกน อาพาเธน ผุฏฺฐา, อิมินา จ ภตฺตาจฺฉาทเกน, ตทุภเยน ภิโยฺยโสมตฺตาย กิสา, ลูขา, ทุพฺพณฺณา, อุปฺปณฺฑุปฺปณฺฑุกชาตา, ธมนิสนฺถตคตฺตา''ติฯ อถ โข ภควา เอตสฺมึ นิทาเน เอตสฺมึ ปกรเณ ธมฺมึ กถํ กตฺวา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ตานิ ปญฺจ เภสชฺชานิ ปฏิคฺคเหตฺวา กาเลปิ วิกาเลปิ ปริภุญฺชิตุ''นฺติฯ

๒๖๒. เตนโข ปน สมเยน คิลานานํ ภิกฺขูนํ วเสหิ เภสเชฺชหิ อโตฺถ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, วสานิ เภสชฺชานิ – อจฺฉวสํ, มจฺฉวสํ, สุสุกาวสํ , สูกรวสํ, คทฺรภวสํ – กาเล ปฏิคฺคหิตํ กาเล นิปฺปกฺกํ [นิปกฺกํ (ก.)] กาเล สํสฏฺฐํ เตลปริโภเคน ปริภุญฺชิตุํฯ วิกาเล เจ, ภิกฺขเว, ปฏิคฺคหิตํ วิกาเล นิปฺปกฺกํ วิกาเล สํสฏฺฐํ, ตํ เจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ติณฺณํ ทุกฺกฏานํฯ กาเล เจ, ภิกฺขเว, ปฏิคฺคหิตํ วิกาเล นิปฺปกฺกํ วิกาเล สํสฏฺฐํ, ตํ เจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทฺวินฺนํ ทุกฺกฏานํฯ กาเล เจ, ภิกฺขเว, ปฏิคฺคหิตํ กาเล นิปฺปกฺกํ วิกาเล สํสฏฺฐํ, ตํ เจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ กาเล เจ, ภิกฺขเว, ปฏิคฺคหิตํ กาเล นิปฺปกฺกํ กาเล สํสฏฺฐํ, ตํ เจ ปริภุเญฺชยฺย, อนาปตฺตีติฯ

ปญฺจเภสชฺชกถา นิฏฺฐิตาฯ

๑๖๑. มูลาทิเภสชฺชกถา

๒๖๓. เตน โข ปน สมเยน คิลานานํ ภิกฺขูนํ มูเลหิ เภสเชฺชหิ อโตฺถ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ , ภิกฺขเว, มูลานิ เภสชฺชานิ – หลิทฺทึ, สิงฺคิเวรํ, วจํ, วจตฺถํ [วจตฺถํ (สี. สฺยา.)], อติวิสํ, กฏุกโรหิณึ, อุสีรํ, ภทฺทมุตฺตกํ, ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ มูลานิ เภสชฺชานิ, เนว ขาทนีเย ขาทนียตฺถํ ผรนฺติ, น โภชนีเย โภชนียตฺถํ ผรนฺติ, ตานิ – ปฏิคฺคเหตฺวา ยาวชีวํ ปริหริตุํ; สติ ปจฺจเย ปริภุญฺชิตุํฯ อสติ ปจฺจเย ปริภุญฺชนฺตสฺส อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติฯ

เตน โข ปนสมเยน คิลานานํ ภิกฺขูนํ มูเลหิ เภสเชฺชหิ ปิเฏฺฐหิ อโตฺถ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, นิสทํ นิสทโปตกนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน คิลานานํ ภิกฺขูนํ กสาเวหิ เภสเชฺชหิ อโตฺถ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, กสาวานิ [กสาวเภสชฺชานิ (ก.)] เภสชฺชานิ – นิมฺพกสาวํ, กุฏชกสาวํ, ปโฏลกสาวํ, ผคฺควกสาวํ, นตฺตมาลกสาวํ, ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ กสาวานิ เภสชฺชานิ เนว ขาทนีเย ขาทนียตฺถํ ผรนฺติ, น โภชนีเย โภชนียตฺถํ ผรนฺติ, ตานิ – ปฏิคฺคเหตฺวา ยาวชีวํ ปริหริตุํ; สติ ปจฺจเย ปริภุญฺชิตุํฯ อสติ ปจฺจเย ปริภุญฺชนฺตสฺส อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติฯ

เตน โข ปน สมเยน คิลานานํ ภิกฺขูนํ ปเณฺณหิ เภสเชฺชหิ อโตฺถ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว , ปณฺณานิ เภสชฺชานิ – นิมฺพปณฺณํ, กุฏชปณฺณํ, ปโฏลปณฺณํ, สุลสิปณฺณํ, กปฺปาสปณฺณํ, ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ ปณฺณานิ เภสชฺชานิ, เนว ขาทนีเย ขาทนียตฺถํ ผรนฺติ, น โภชนีเย โภชนียตฺถํ ผรนฺติ…เป.…ฯ

เตน โข ปน สมเยน คิลานานํ ภิกฺขูนํ ผเลหิ เภสเชฺชหิ อโตฺถ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ผลานิเภสชฺชานิ – พิลงฺคํ, ปิปฺปลึ, มริจํ, หรีตกํ, วิภีตกํ, อามลกํ,

โคฎฺฐผลํ [โคฐผลํ (สฺยา.), โกฎฺฐผลํ (ก.)], ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ ผลานิ เภสชฺชานิ, เนว ขาทนีเย ขาทนียตฺถํ ผรนฺติ, น โภชนีเย โภชนียตฺถํ ผรนฺติ…เป.…ฯ

เตน โข ปน สมเยน คิลานานํ ภิกฺขูนํ ชตูหิ เภสเชฺชหิ อโตฺถ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ชตูนิ เภสชฺชานิ – หิงฺคุํ, หิงฺคุชตุํ, หิงฺคุสิปาฎิกํ, ตกํ, ตกปตฺตึ, ตกปณฺณึ , สชฺชุลสํ, ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ ชตูนิ เภสชฺชานิ, เนว ขาทนีเย ขาทนียตฺถํ ผรนฺติ…เป.…ฯ

เตน โข ปน สมเยน คิลานานํ ภิกฺขูนํ โลเณหิ เภสเชฺชหิ อโตฺถ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, โลณานิ เภสชฺชานิ – สามุทฺทํ, กาฬโลณํ, สินฺธวํ, อุพฺภิทํ [อุพฺภิรํ (ก.)], พิลํ [พิฬาลํ (สี.)], ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ โลณานิ เภสชฺชานิ, เนว ขาทนีเย ขาทนียตฺถํ ผรนฺติ, น โภชนีเย โภชนียตฺถํ ผรนฺติ, ตานิ – ปฎิคฺคเหตฺวา ยาวชีวํ ปริหริตุํ; สติ ปจฺจเย ปริภุญฺชิตุํฯ อสติ ปจฺจเย ปริภุญฺชนฺตสฺส อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสาติฯ

๒๖๔. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมโต อานนฺทสฺส อุปชฺฌายสฺส อายสฺมโต เพลฎฺฐสีสสฺส ถุลฺลกจฺฉาพาโธ โหติฯ ตสฺส ลสิกาย จีวรานิ กาเย ลคฺคนฺติ, ตานิ ภิกฺขู อุทเกน เตเมตฺวา เตเมตฺวา อปกฑฺฒนฺติฯ อทฺทสา โข ภควา เสนาสนจาริกํ อาหิณฺฑโนฺต เต ภิกฺขู ตานิ จีวรานิ อุทเกน เตเมตฺวา เตเมตฺวา อปกฑฺฒเนฺต, ทิสฺวาน เยน เต ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา เต ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘กึ อิมสฺส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อาพาโธ’’ติ? ‘‘อิมสฺส, ภเนฺต, อายสฺมโต ถุลฺลกจฺฉาพาโธ, ลสิกาย จีวรานิ กาเย ลคฺคนฺติ, ตานิ มยํ อุทเกน เตเมตฺวา เตเมตฺวา อปกฑฺฒามา’’ติ ฯ อถ โข ภควา เอตสฺมึ นิทาเน เอตสฺมึ ปกรเณ ธมฺมึ กถํ กตฺวา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยสฺส กณฺฑุ วา, ปิฬกา วา, อสฺสาโว วา, ถุลฺลกจฺฉุ วา อาพาโธ, กาโย วา ทุคฺคโนฺธ, จุณฺณานิ เภสชฺชานิ; อคิลานสฺส ฉกณํ มตฺติกํ รชนนิปฺปกฺกํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อุทุกฺขลํ มุสล’’นฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน คิลานานํ ภิกฺขูนํ จุเณฺณหิ เภสเชฺชหิ จาลิเตหิ อโตฺถ โหติ ฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, จุณฺณจาลินินฺติฯ สเณฺหหิ อโตฺถ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ทุสฺสจาลินินฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน อญฺญตรสฺส ภิกฺขุโน อมนุสฺสิกาพาโธ โหติฯ ตํ อาจริยุปชฺฌายา อุปฎฺฐหนฺตา นาสกฺขิํสุ อโรคํ กาตุํฯ โส สูกรสูนํ คนฺตฺวา อามกมํสํ ขาทิ, อามกโลหิตํ ปิวิ ฯ ตสฺส โส อมนุสฺสิกาพาโธ ปฎิปฺปสฺสมฺภิฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ ฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อมนุสฺสิกาพาเธ อามกมํสํ อามกโลหิตนฺติฯ

๒๖๕. เตน โข ปน สมเยน อญฺญตรสฺส ภิกฺขุโน จกฺขุโรคาพาโธ โหติฯ ตํ ภิกฺขู ปริคฺคเหตฺวา อุจฺจารมฺปิ ปสฺสาวมฺปิ นิกฺขาเมนฺติฯ อทฺทสา โข ภควา เสนาสนจาริกํ อาหิณฺฑโนฺต เต ภิกฺขู ตํ ภิกฺขุํ ปริคฺคเหตฺวา อุจฺจารมฺปิ ปสฺสาวมฺปิ นิกฺขาเมเนฺต, ทิสฺวาน เยน เต ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา เต ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘กึ อิมสฺส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อาพาโธ’’ติ? ‘‘อิมสฺส, ภเนฺต, อายสฺมโต จกฺขุโรคาพาโธฯ อิมํ มยํ ปริคฺคเหตฺวา อุจฺจารมฺปิ ปสฺสาวมฺปิ นิกฺขาเมมา’’ติฯ อถ โข ภควา เอตสฺมึ นิทาเน เอตสฺมึ ปกรเณ ธมฺมึ กถํ กตฺวา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว,

อญฺชนํ – กาฬญฺชนํ, รสญฺชนํ, โสตญฺชนํ, เครุกํ, กปลฺล’’นฺติฯ อญฺชนูปปิสเนหิ อโตฺถ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, จนฺทนํ, ตครํ, กาฬานุสาริยํ, ตาลีสํ, ภทฺทมุตฺตกนฺติฯ เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขู ปิฏฺฐานิ อญฺชนานิ จรุเกสุปิ [ถาลเกสุปิ (สี. สฺยา.)] สราวเกสุปิ นิกฺขิปนฺติ; ติณจุเณฺณหิปิ ปํสุเกหิปิ โอกิริยนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อญฺชนินฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู อุจฺจาวจา อญฺชนิโย ธาเรนฺติ – โสวณฺณมยํ, รูปิยมยํฯ มนุสฺสา อุชฺฌายนฺติขิยฺยนฺติ วิปาเจนฺติ – ‘‘เสยฺยถาปิ คิหี กามโภคิโน’’ติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ น, ภิกฺขเว, อุจฺจาวจา อญฺชนี ธาเรตพฺพาฯ โย ธาเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อฏฺฐิมยํ, ทนฺตมยํ, วิสาณมยํ, นฬมยํ, เวฬุมยํ, กฏฺฐมยํ, ชตุมยํ, ผลมยํ, โลหมยํ, สงฺขนาภิมยนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน อญฺชนิโย อปารุตา โหนฺติ, ติณจุเณฺณหิปิ ปํสุเกหิปิ โอกิริยนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อปิธานนฺติฯ อปิธานํ นิปตติ ฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สุตฺตเกน พนฺธิตฺวา อญฺชนิยา พนฺธิตุนฺติฯ อญฺชนี ผลติ [นิปตติ (ก.)]ฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สุตฺตเกน สิเพฺพตุนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขู องฺคุลิยา อญฺชนฺติ, อกฺขีนิ ทุกฺขานิ โหนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อญฺชนิสลากนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู อุจฺจาวจา อญฺชนิสลากาโย ธาเรนฺติ – โสวณฺณมยํ รูปิยมยํฯ มนุสฺสาอุชฺฌายนฺติ ขิยฺยนฺติ วิปาเจนฺติ, ‘‘เสยฺยถาปิ คิหี กามโภคิโน’’ติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ น, ภิกฺขเว, อุจฺจาวจา อญฺชนิสลากา ธาเรตพฺพาฯ โย ธาเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อฏฺฐิมยํ…เป…. สงฺขนาภิมยนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน อญฺชนิสลากา ภูมิยํ ปติตา ผรุสา โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ ฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สลากฐานิยนฺติ [สลาโกธานิยนฺติ (สี. สฺยา.)]ฯ

เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขู อญฺชนิมฺปิ อญฺชนิสลากมฺปิ หเตฺถน ปริหรนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อญฺชนิตฺถวิกนฺติฯ อํสพทฺธโก น โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อํสพทฺธกํ พนฺธนสุตฺตกนฺติฯ

๒๖๖. เตนโข ปน สมเยน อายสฺมโต ปิลินฺทวจฺฉสฺส สีสาภิตาโป โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, มุทฺธนิ เตลกนฺติฯ นกฺขมนิโย โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, นตฺถุกมฺมนฺติฯ นตฺถุ คลติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, นตฺถุกรณินฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู อุจฺจาวจา นตฺถุกรณิโย ธาเรนฺติ – โสวณฺณมยํ รูปิยมยํฯ มนุสฺสา อุชฺฌายนฺติ ขิยฺยนฺติ วิปาเจนฺติ, ‘‘เสยฺยถาปิ คิหี กามโภคิโน’’ติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ น, ภิกฺขเว, อุจฺจาวจา นตฺถุกรณี ธาเรตพฺพาฯ โย ธาเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อฏฺฐิมยํ…เป…. สงฺขนาภิมยนฺติฯ นตฺถุํ วิสมํ อาสิญฺจนฺติ [นตฺถุ วิ

สมํ อาสิญฺจิยติ (สี. สฺยา.)]ฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว , ยมกนตฺถุกรณินฺติฯ นกฺขมนิโย โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ธูมํ ปาตุนฺติฯ ตเญฺญว วฏฺฏึ อาลิเมฺปตฺวา ปิวนฺติ , กโณฺฐ ทหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ธูมเนตฺตนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู อุจฺจาวจานิ ธูมเนตฺตานิ ธาเรนฺติ – โสวณฺณมยํ รูปิยมยํฯ มนุสฺสา อุชฺฌายนฺติ ขิยฺยนฺติ วิปาเจนฺติ – เสยฺยถาปิ คิหี กามโภคิโนติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ น, ภิกฺขเว, อุจฺจาวจานิ ธูมเนตฺตานิ ธาเรตพฺพานิฯ โย ธาเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อฏฺฐิมยํ…เป…. สงฺขนาภิมยนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน ธูมเนตฺตานิ อปารุตานิ โหนฺติ, ปาณกา ปวิสนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อปิธานนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขู ธูมเนตฺตานิ หเตฺถน ปริหรนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ธูมเนตฺตถวิกนฺติฯ เอกโต ฆํสิยนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยมกถวิกนฺติฯ อํสพทฺธโก น โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อํสพทฺธกํ พนฺธนสุตฺตกนฺติฯ

๒๖๗. เตนโข ปน สมเยน อายสฺมโต ปิลินฺทวจฺฉสฺส วาตาพาโธ โหติฯ เวชฺชา เอวมาหํสุ – ‘‘เตลํ ปจิตพฺพ’’นฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, เตลปากนฺติฯ ตสฺมึ โข ปน เตลปาเก มชฺชํ ปกฺขิปิตพฺพํ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, เตลปาเก มชฺชํ ปกฺขิปิตุนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู อติปกฺขิตฺตมชฺชานิ [อติขิตฺตมชฺชานิ (ก.)] เตลานิ ปจนฺติ, ตานิ ปิวิตฺวา มชฺชนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ น, ภิกฺขเว, อติปกฺขิตฺตมชฺชํ เตลํ ปาตพฺพํฯ โย ปิเวยฺย, ยถาธโมฺม กาเรตโพฺพฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยสฺมึ เตลปาเก มชฺชสฺส น วโณฺณ น คโนฺธ น รโส ปญฺญายติ, เอวรูปํ มชฺชปกฺขิตฺตํ เตลํ ปาตุนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขูนํ พหุํ อติปกฺขิตฺตมชฺชํ เตลํ ปกฺกํ โหติฯ อถ โข ภิกฺขูนํ เอตทโหสิ – ‘‘กถํ นุ โข อติปกฺขิตฺตมเชฺช เตเล ปฏิปชฺชิตพฺพ’’นฺติ? ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อพฺภญฺชนํ อธิฏฺฐาตุนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน อายสฺมโต ปิลินฺทวจฺฉสฺส พหุตรํ เตลํ ปกฺกํ โหติ, เตลภาชนํ น วิชฺชติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ตีณิ ตุมฺพานิ – โลหตุมฺพํ, กฏฺฐตุมฺพํ, ผลตุมฺพนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน อายสฺมโต ปิลินฺทวจฺฉสฺส องฺควาโต โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, เสทกมฺมนฺติฯ นกฺขมนิโย โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สมฺภารเสทนฺติฯ นกฺขมนิโย โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, มหาเสทนฺติฯ นกฺขมนิโย โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ภโงฺคทกนฺติฯ นกฺขมนิโย โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อุทกโกฏฺฐกนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน อายสฺมโต ปิลินฺทวจฺฉสฺส ปพฺพวาโต โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, โลหิตํ โมเจตุนฺติฯ นกฺขมนิโย โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, โลหิตํ โมเจตฺวา วิสาเณน คาเหตุนฺติ [คเหตุนฺติ (สี. สฺยา.)]ฯ

เตน โข ปน สมเยน อายสฺมโต ปิลินฺทวจฺฉสฺส ปาทา ผลิตา [ผาลิตา (ก.)] โหนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปาทพฺภญฺชนนฺติฯ นกฺขมนิโย โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปชฺชํ อภิสงฺขริตุนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน อญฺญตรสฺส ภิกฺขุโน คณฺฑาพาโธ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สตฺถกมฺมนฺติฯ กสาโวทเกน อตฺโถ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, กสาโวทกนฺติฯ ติลกกฺเกน อตฺโถ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ติลกกฺกนฺติฯ กพฬิกาย อตฺโถ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, กพฬิกนฺติฯ วณพนฺธนโจเฬน อตฺโถ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, วณพนฺธนโจฬนฺติฯ วโณ กณฺฑุวติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สาสปกุฏฺเฏน [สาสปกุฑฺฑเน (สี. สฺยา.)] โผสิตุนฺติฯ วโณ กิลิชฺชิตฺถฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ , ภิกฺขเว, ธูมํ กาตุนฺติฯ วฑฺฒมํสํ วุฏฺฐาติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, โลณสกฺขริกาย ฉินฺทิตุนฺติฯ วโณ น รุหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, วณเตลนฺติฯ เตลํ คลติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ , ภิกฺขเว, วิกาสิกํ สพฺพํ วณปฏิกมฺมนฺติฯ

๒๖๘. เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร ภิกฺขุ อหินา ทฏฺโฐ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, จตฺตาริ มหาวิกฏานิ ทาตุํ – คูถํ, มุตฺตํ, ฉาริกํ, มตฺติกนฺติฯ อถ โข ภิกฺขูนํ เอตทโหสิ – ‘‘อปฺปฏิคฺคหิตานิ นุ โข อุทาหุ ปฏิคฺคเหตพฺพานี’’ติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สติ กปฺปิยการเก ปฏิคฺคหาเปตุํ, อสติ กปฺปิยการเก สามํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตุนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน อญฺญตเรน ภิกฺขุนา วิสํ ปีตํ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ ภิกฺขเว คูถํ ปาเยตุนฺติฯ อถ โข ภิกฺขูนํ เอตทโหสิ – ‘‘อปฺปฏิคฺคหิตํ นุ โข อุทาหุ ปฏิคฺคเหตพฺพ’’นฺติ? ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยํ กโรโนฺต ปฏิคฺคณฺหาติ, เสฺวว ปฏิคฺคโห กโต, น ปุน [กโต ปน (?)]ปฏิคฺคเหตพฺโพติฯ

๒๖๙. เตน โข ปน สมเยน อญฺญตรสฺส ภิกฺขุโน ฆรทินฺนกาพาโธ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สีตาโลฬิํ ปาเยตุนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร ภิกฺขุ ทุฏฺฐคหณิโก โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อามิสขารํ ปาเยตุนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน อญฺญตรสฺส ภิกฺขุโน ปณฺฑุโรคาพาโธ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุ ํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, มุตฺตหรีตกํ ปาเยตุนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน อญฺญตรสฺส ภิกฺขุโน ฉวิโทสาพาโธ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, คนฺธาเลปํ กาตุนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร ภิกฺขุ อภิสนฺนกาโย โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ ฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, วิเรจนํ ปาตุนฺติฯ อจฺฉกญฺชิยา อโตฺถ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อจฺฉกญฺชินฺติฯ อกฏยูเสน อโตฺถ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อกฏยูสนฺติฯ กฏากเฏน อโตฺถ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, กฏากฏนฺติฯ ปฏิจฺฉาทนีเยน อโตฺถ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺฉาทนียนฺติฯ

มูลาทิเภสชฺชกถา นิฏฺฐิตาฯ

๑๖๒. ปิลินฺทวจฺฉวตฺถุ

๒๗๐. [อิทํ วตฺถุ ปารา. ๖๑๘ อาทโย] เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา ปิลินฺทวโจฺฉ ราชคเห ปพฺภารํ โสธาเปติ เลณํ กตฺตุกาโมฯ อถ โข ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร เยนายสฺมา ปิลินฺทวโจฺฉ เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ ปิลินฺทวจฺฉํอภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร อายสฺมนฺตํ ปิลินฺทวจฺฉํ เอตทโวจ – ‘‘กิํ, ภเนฺต, เถโร การาเปตี’’ติ? ‘‘ปพฺภารํ, มหาราช, โสธาเปมิ, เลณํ กตฺตุกาโม’’ติฯ ‘‘อโตฺถ, ภเนฺต, อยฺยสฺส อารามิเกนา’’ติ? ‘‘น โข, มหาราช, ภควตา อารามิโก อนุญฺญาโต’’ติฯ ‘‘เตน หิ, ภเนฺต, ภควนฺตํ ปฏิปุจฺฉิตฺวา มม อาโรเจยฺยาถา’’ติฯ ‘เอวํ, มหาราชา’ติ โข อายสฺมา ปิลินฺทวโจฺฉ รโญฺญ มาคธสฺส เสนิยสฺส พิมฺพิสารสฺส ปจฺจโสฺสสิฯ อถ โข อายสฺมา ปิลินฺทวโจฺฉ ราชานํ มาคธํ เสนิยํ พิมฺพิสารํ ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสสิ, สมาทเปสิ, สมุเตฺตเชสิ, สมฺปหํเสสิฯ อถ โข ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร อายสฺมตา ปิลินฺทวเจฺฉน ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิโต สมาทปิโต สมุเตฺตชิโต สมฺปหํสิโต อุฏฺฐายาสนา อายสฺมนฺตํ ปิลินฺทวจฺฉํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ

อถ โข อายสฺมา ปิลินฺทวโจฺฉ ภควโต สนฺติเก ทูตํ ปาเหสิ – ‘‘ราชา, ภเนฺต, มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร อารามิกํ ทาตุกาโมฯ กถํ นุ โข, ภเนฺต, มยา ปฏิปชฺชิตพฺพ’’นฺติ? อถ โข ภควา เอตสฺมิํ นิทาเน เอตสฺมิํ ปกรเณ ธมฺมิํ กถํ กตฺวา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อารามิก’’นฺติฯ ทุติยมฺปิ โข ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร เยนายสฺมา ปิลินฺทวโจฺฉ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ ปิลินฺทวจฺฉํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร อายสฺมนฺตํ ปิลินฺทวจฺฉํ เอตทโวจ – ‘‘อนุญฺญาโต, ภเนฺต, ภควตา อารามิโก’’ติ? ‘‘เอวํ, มหาราชา’’ติฯ ‘‘เตน หิ, ภเนฺต, อยฺยสฺส อารามิกํ ทมฺมี’’ติฯ อถ โข ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโรอายสฺมโต ปิลินฺทวจฺฉสฺส อารามิกํ ปฏิสฺสุตฺวา, วิสฺสริตฺวา, จิเรน สติํ ปฏิลภิตฺวา, อญฺญตรํ สพฺพตฺถกํ มหามตฺตํ อามเนฺตสิ – ‘‘โย มยา, ภเณ, อยฺยสฺส อารามิโก ปฏิสฺสุโต, ทิโนฺน โส อารามิโก’’ติ? ‘‘น โข, เทว, อยฺยสฺส อารามิโก ทิโนฺน’’ติฯ ‘‘กีว จิรํ นุ โข, ภเณ, อิโต [อิโต รตฺติ (สฺยา.)] หิ ตํ โหตี’’ติ? อถ โข โส มหามโตฺต รตฺติโย คเณตฺวา [วิคเณตฺวา (สี.)] ราชานํ มาคธํ เสนิยํ พิมฺพิสารํ เอตทโวจ – ‘‘ปญฺจ, เทว, รตฺติสตานี’’ติฯ เตน หิ, ภเณ, อยฺยสฺส ปญฺจ อารามิกสตานิ เทหีติฯ ‘‘เอวํ, เทวา’’ติ โข โส มหามโตฺต รโญฺญ มาคธสฺส เส

นิยสฺส พิมฺพิสารสฺส ปฏิสฺสุตฺวา อายสฺมโต ปิลินฺทวจฺฉสฺส ปญฺจ อารามิกสตานิ ปาทาสิ, ปาฏิเยโกฺก คาโม นิวิสิฯ ‘อารามิกคามโกติ’ปิ นํ อาหํสุ , ‘ปิลินฺทคามโก’ติปิ นํ อาหํสุฯ

๒๗๑. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา ปิลินฺทวโจฺฉ ตสฺมิํ คามเก กุลูปโก โหติฯ อถ โข อายสฺมา ปิลินฺทวโจฺฉ ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ปิลินฺทคามํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ เตน โข ปน สมเยน ตสฺมิํ คามเก อุสฺสโว โหติฯ ทารกา อลงฺกตา มาลากิตา กีฬนฺติฯ อถ โข อายสฺมา ปิลินฺทวโจฺฉ ปิลินฺทคามเก สปทานํ ปิณฺฑาย จรมาโน เยน อญฺญตรสฺส อารามิกสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิฯ เตน โข ปน สมเยน ตสฺสา อารามิกินิยา ธีตา อเญฺญ ทารเก อลงฺกเต มาลากิเต ปสฺสิตฺวา โรทติ – ‘มาลํ เม เทถ, อลงฺการํ เม เทถา’ติฯ อถ โข อายสฺมา ปิลินฺทวโจฺฉ ตํ อารามิกินิํ เอตทโวจ – ‘‘กิสฺสายํ ทาริกา โรทตี’’ติ? ‘‘อยํ, ภเนฺต, ทาริกา อเญฺญ ทารเก อลงฺกเต มาลากิเต ปสฺสิตฺวา โรทติ – ‘มาลํ เม เทถ, อลงฺการํ เม เทถา’ติฯ กุโต อมฺหากํ ทุคฺคตานํ มาลา, กุโต อลงฺกาโร’’ติ? อถ โข อายสฺมา ปิลินฺทวโจฺฉ อญฺญตรํ ติณณฺฑุปกํ คเหตฺวา ตํ อารามิกินิํ เอตทโวจ – ‘‘หนฺทิมํ ติณณฺฑุปกํ ตสฺสา ทาริกาย สีเส ปฏิมุญฺจา’’ติฯ อถ โข สา อารามิกินี ตํ ติณณฺฑุปกํ คเหตฺวา ตสฺสา ทาริกาย สีเส ปฏิมุญฺจิฯ สา อโหสิ สุวณฺณมาลา อภิรูปา, ทสฺสนียา, ปาสาทิกา; นตฺถิ ตาทิสา รโญฺญปิ อเนฺตปุเร สุวณฺณมาลาฯ มนุสฺสา รโญฺญ มาคธสฺส เสนิยสฺส พิมฺพิสารสฺส อาโรเจสุํ – ‘‘อมุกสฺส, เทว, อารามิกสฺส ฆเร สุวณฺณมาลา อภิรูปา, ทสฺสนียา, ปาสาทิกา; นตฺถิ ตาทิสา เทวสฺสปิอเนฺตปุเร สุวณฺณมาลา; กุโต ตสฺส ทุคฺคตสฺส? นิสฺสํสยํ โจริกาย อาภตา’’ติฯ

อถ โข ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร ตํ อารามิกกุลํ พนฺธาเปสิฯ ทุติยมฺปิ โข อายสฺมา ปิลินฺทวโจฺฉ ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ปิลินฺทคามํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ ปิลินฺทคามเก สปทานํ ปิณฺฑาย จรมาโน เยน ตสฺส อารามิกสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ปฏิวิสฺสเก ปุจฺฉิ – ‘‘กหํ อิมํ อารามิกกุลํ คต’’นฺติ? ‘‘เอติสฺสา, ภเนฺต, สุวณฺณมาลาย การณา รญฺญา พนฺธาปิต’’นฺติฯ อถ โข อายสฺมา ปิลินฺทวโจฺฉ เยน รโญฺญ มาคธสฺส เสนิยสฺส พิมฺพิสารสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิฯ อถ โข ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร เยนายสฺมา ปิลินฺทวโจฺฉ เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ ปิลินฺทวจฺฉํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ราชานํ มาคธํ เสนิยํ พิมฺพิสารํ อายสฺมา ปิลินฺทวโจฺฉ เอตทโวจ – ‘‘กิสฺส, มหาราช, อารามิกกุลํ พนฺธาปิต’’นฺติ? ‘‘ตสฺส, ภเนฺต, อารามิกสฺส ฆเร สุวณฺณมาลา อภิรูปา, ทสฺสนียา, ปาสาทิกา; นตฺถิ ตาทิสา อมฺหากมฺปิ อเนฺตปุเร สุวณฺณมาลา; กุโต ตสฺส ทุคฺคตสฺส? นิสฺสํสยํ โจริกาย อาภตา’’ติฯ อถ โข อายสฺมา ปิลินฺทวโจฺฉ รโญฺญ มาคธสฺส เสนิยสฺส พิมฺพิสารสฺส ปาสาทํ สุวณฺณนฺติ อธิมุจฺจิ; โส อโหสิ สพฺพโสวณฺณมโยฯ ‘‘อิทํ ปน เต, มหาราช, ตาว พหุํ สุวณฺณํ กุโต’’ติ? ‘อญฺญาตํ, ภเนฺต, อยฺยเสฺสเวโสอิทฺธานุภาโว’ติ ตํ อารามิกกุลํ มุญฺจาเปสิฯ

มนุสฺสา ‘‘อยฺเยน กิร ปิลินฺทวเจฺฉน สราชิกาย ปริสาย อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ อิทฺธิปาฏิหาริยํ ทสฺสิต’’นฺติ อตฺตมนา อภิปฺปสนฺนา อายสฺมโต ปิลินฺทวจฺฉสฺส ปญฺจ เภสชฺชานิ อภิหริํสุ, เสยฺยถิทํ – สปฺปิํ, นวนีตํ, เตลํ, มธุํ [สปฺปิ นวนีตํ เตลํ มธุ (ก.)], ผาณิตํฯ ปกติยาปิ จ อายสฺมา ปิลินฺทวโจฺฉ ลาภี โหติ ปญฺจนฺนํ เภสชฺชานํ; ลทฺธํ ลทฺธํ ปริสาย วิสฺสเชฺชติฯ ปริสา จสฺส โหติ พาหุลฺลิกา; ลทฺธํ ลทฺธํ โกลเมฺพปิ [โกฐุเมฺพปิ (ก.)], ฆเฏปิ, ปูเรตฺวา ปฏิสาเมติ; ปริสฺสาวนา

นิปิ, ถวิกาโยปิ, ปูเรตฺวา วาตปาเนสุ ลเคฺคติฯ ตานิ โอลีนวิลีนานิ ติฏฺฐนฺติฯ อุนฺทูเรหิปิ วิหารา โอกิณฺณวิกิณฺณา โหนฺติฯ มนุสฺสา วิหารจาริกํ อาหิณฺฑนฺตา ปสฺสิตฺวา อุชฺฌายนฺติ ขิยฺยนฺติ วิปาเจนฺติ – ‘‘อโนฺตโกฏฺฐาคาริกา อิเม สมณา สกฺยปุตฺติยา , เสยฺยถาปิ ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร’’ติฯ อโสฺสสุํ โข ภิกฺขู เตสํ มนุสฺสานํ อุชฺฌายนฺตานํ ขิยฺยนฺตานํ วิปาเจนฺตานํฯ เย เต ภิกฺขู อปฺปิจฺฉา, เต อุชฺฌายนฺติ ขิยฺยนฺติ วิปาเจนฺติ – ‘‘กถญฺหิ นาม ภิกฺขู เอวรูปาย พาหุลฺลาย เจเตสฺสนฺตี’’ติฯ อถ โข เต ภิกฺขู เต อเนกปริยาเยน วิครหิตฺวา ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ…เป.… ‘‘สจฺจํ กิร, ภิกฺขเว, ภิกฺขู เอวรูปาย พาหุลฺลาย เจเตนฺตี’’ติ? ‘‘สจฺจํ ภควาติ…เป.… วิครหิตฺวา ธมฺมิํ กถํ กตฺวา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘ยานิ โข ปน ตานิ คิลานานํ ภิกฺขูนํ ปฏิสายนียานิ เภสชฺชานิ, เสยฺยถิทํ – สปฺปิ, นวนีตํ, เตลํ, มธุ, ผาณิตํ, ตานิ ปฏิคฺคเหตฺวา สตฺตาหปรมํ สนฺนิธิการกํ ปริภุญฺชิตพฺพานิฯ ตํ อติกฺกามยโต ยถาธมฺโม กาเรตโพฺพ’’ติฯ

ปิลินฺทวจฺฉวตฺถุ นิฏฺฐิตํฯ

เภสชฺชานุญฺญาตภาณวาโร นิฏฺฐิโต ปฐโมฯ

๑๖๓. คุฬาทิอนุชานนา

๒๗๒. อถ โข ภควา สาวตฺถิยํ ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา เยน ราชคหํ เตน จาริกํ ปกฺกามิฯ อทฺทสา โข อายสฺมา กงฺขาเรวโต อนฺตรามเคฺค คุฬกรณํ, โอกฺกมิตฺวา คุเฬ ปิฏฺฐมฺปิ ฉาริกมฺปิ ปกฺขิปเนฺต, ทิสฺวาน ‘‘อกปฺปิโย คุโฬ สามิโส, น กปฺปติ คุโฬ วิกาเล ปริภุญฺชิตุ’’นฺติ กุกฺกุจฺจายโนฺต สปริโส คุฬํ น ปริภุญฺชติฯ เยปิสฺส โสตพฺพํ มญฺญนฺติ, เตปิ คุฬํ น ปริภุญฺชนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ กิมตฺถาย [กิมตฺถิยา (ก.)], ภิกฺขเว, คุเฬ ปิฏฺฐมฺปิ ฉาริกมฺปิ ปกฺขิปนฺตีติ? ถทฺธตฺถาย [พนฺธนตฺถาย (สี. สฺยา.)] ภควาติฯ สเจ, ภิกฺขเว, ถทฺธตฺถาย คุเฬ ปิฏฺฐมฺปิ ฉาริกมฺปิ ปกฺขิปนฺติ, โส จ คุโฬเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยถาสุขํ คุฬํ ปริภุญฺชิตุนฺติฯ

อทฺทสา โข อายสฺมา กงฺขาเรวโต อนฺตรามเคฺค วเจฺจ มุคฺคํ ชาตํ, ปสฺสิตฺวา ‘‘อกปฺปิยา มุคฺคา; ปกฺกาปิ มุคฺคา ชายนฺตี’’ติ กุกฺกุจฺจายโนฺต สปริโส มุคฺคํ น ปริภุญฺชติฯ เยปิสฺส โสตพฺพํ มญฺญนฺติ, เตปิ มุคฺคํ น ปริภุญฺชนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ สเจ [สเจปิ (?)], ภิกฺขเว, ปกฺกาปิ มุคฺคา ชายนฺติ , อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยถาสุขํ มุคฺคํ ปริภุญฺชิตุนฺติฯ

๒๗๓. เตนโข ปน สมเยน อญฺญตรสฺส ภิกฺขุโน อุทรวาตาพาโธ โหติฯ โส โลณโสวีรกํ อปายิฯ ตสฺส โส อุทรวาตาพาโธ ปฏิปฺปสฺสมฺภิฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ ฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, คิลานสฺส โลณโสวีรกํ; อคิลานสฺส อุทกสมฺภินฺนํ ปานปริโภเคน ปริภุญฺชิตุนฺติฯ

คุฬาทิอนุชานนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๖๔. อโนฺตวุฏฺฐาทิปฏิเกฺขปกถา

๒๗๔. อถ โข ภควา อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน ราชคหํ ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน ภควโต อุทรวาตาพาโธ โหติฯ อถ โข อายสฺมา อานโนฺท – ‘ปุเพฺพปิ ภควโต อุทรวาตาพาโธ เตกฏุลยาคุยา ผาสุ โหตี’ติ –

สามํ ติลมฺปิ, ตณฺฑุลมฺปิ, มุคฺคมฺปิ วิญฺญาเปตฺวา, อโนฺต วาเสตฺวา, อโนฺต สามํ ปจิตฺวา ภควโต อุปนาเมสิ – ‘‘ปิวตุ ภควา เตกฏุลยาคุ’’นฺติฯ ชานนฺตาปิ ตถาคตา ปุจฺฉนฺติ, ชานนฺตาปิ น ปุจฺฉนฺติ; กาลํ วิทิตฺวา ปุจฺฉนฺติ, กาลํ วิทิตฺวา น ปุจฺฉนฺติ; อตฺถสํหิตํ ตถาคตา ปุจฺฉนฺติ, โน อนตฺถสํหิตํฯ อนตฺถสํหิเต เสตุฆาโต ตถาคตานํฯ ทฺวีหิ อากาเรหิ พุทฺธา ภควโนฺต ภิกฺขู ปฏิปุจฺฉนฺติ – ธมฺมํ วา เทเสสฺสาม, สาวกานํ วา สิกฺขาปทํ ปญฺญเปสฺสามาติฯ อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามเนฺตสิ – ‘‘กุตายํ, อานนฺท , ยาคู’’ติ? อถ โข อายสฺมา อานโนฺท ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสิฯ วิครหิ พุโทฺธ ภควา – ‘อนนุจฺฉวิกํ, อานนฺท, อนนุโลมิกํ, อปฺปติรูปํ, อสฺสามณกํ, อกปฺปิยํ, อกรณียํฯ กถญฺหิ นาม ตฺวํ, อานนฺท, เอวรูปาย พาหุลฺลาย เจเตสฺสสิฯ ยทปิ, อานนฺท, อโนฺต วุฏฺฐํ [วุตฺถํ (สี. สฺยา. ก.)]ตทปิ อกปฺปิยํ; ยทปิ อโนฺต ปกฺกํ ตทปิ อกปฺปิยํ; ยทปิ สามํ ปกฺกํ, ตทปิ อกปฺปิยํฯ เนตํ, อานนฺท, อปฺปสนฺนานํ วา ปสาทาย…เป.… วิครหิตฺวา ธมฺมิํ กถํ กตฺวา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘น, ภิกฺขเว, อโนฺต วุฏฺฐํ, อโนฺต ปกฺกํ, สามํ ปกฺกํ ปริภุญฺชิตพฺพํฯ โย ปริภุเญฺชย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อโนฺต เจ, ภิกฺขเว, วุฏฺฐํ, อโนฺต ปกฺกํ, สามํ ปกฺกํ ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ติณฺณํ ทุกฺกฏานํฯ อโนฺต เจ, ภิกฺขเว, วุฏฺฐํ, อโนฺต ปกฺกํ, อเญฺญหิ ปกฺกํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทฺวินฺนํ ทุกฺกฏานํฯ อโนฺต เจ, ภิกฺขเว, วุฏฺฐํ, พหิ ปกฺกํ, สามํ ปกฺกํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทฺวินฺนํ ทุกฺกฏานํฯ พหิ เจ, ภิกฺขเว, วุฏฺฐํ, อโนฺต ปกฺกํ, สามํ ปกฺกํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทฺวินฺนํ ทุกฺกฏานํฯ อโนฺต เจ, ภิกฺขเว, วุฏฺฐํ, พหิ ปกฺกํ, อเญฺญหิ ปกฺกํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ พหิ เจ, ภิกฺขเว, วุฏฺฐํ, อโนฺต ปกฺกํ, อเญฺญหิ ปกฺกํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ พหิ เจ, ภิกฺขเว, วุฏฺฐํ, พหิ ปกฺกํ, สามํ ปกฺกํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ พหิ เจ, ภิกฺขเว, วุฏฺฐํ, พหิ ปกฺกํ , อเญฺญหิ ปกฺกํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อนาปตฺตี’’’ติฯ

เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขู ‘‘ภควตา สามํปาโก ปฏิกฺขิโตฺต’’ติ ปุน ปาเก กุกฺกุจฺจายนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปุน ปากํ ปจิตุนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน ราชคหํ ทุพฺภิกฺขํ โหติฯ มนุสฺสา โลณมฺปิ, เตลมฺปิ, ตณฺฑุลมฺปิ, ขาทนียมฺปิ อารามํ อาหรนฺติฯ ตานิ ภิกฺขู พหิ วาเสนฺติ; อุกฺกปิณฺฑกาปิ ขาทนฺติ, โจราปิ หรนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อโนฺต วาเสตุนฺติฯ อโนฺต วาเสตฺวา พหิ ปาเจนฺติฯ ทมกา ปริวาเรนฺติฯ ภิกฺขู อวิสฺสฏฺฐา ปริภุญฺชนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อโนฺต ปจิตุนฺติฯ ทุพฺภิเกฺข กปฺปิยการกา พหุตรํ หรนฺติ, อปฺปตรํ ภิกฺขูนํ เทนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สามํ ปจิตุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อโนฺต วุฏฺฐํ, อโนฺต ปกฺกํ, สามํ ปกฺกนฺติฯ

อโนฺตวุฏฺฐาทิปฏิเกฺขปกถา นิฏฺฐิตาฯ

๑๖๕. อุคฺคหิตปฏิคฺคหณา

๒๗๕. เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา ภิกฺขู กาสีสุ วสฺสํวุฏฺฐา ราชคหํ คจฺฉนฺตา ภควนฺตํ ทสฺสนาย อนฺตรามเคฺค น ลภิํสุ ลูขสฺส วา ปณีตสฺส วา โภชนสฺส ยาวทตฺถํ ปาริปูริํ; พหุญฺจ ผลขาทนียํ อโหสิ; กปฺปิยการโก จ น อโหสิฯ อถ โข เต ภิกฺขู กิลนฺตรูปา เยน ราชคหํ เวฬุวนํ กลนฺทกนิวาโป, เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ อา

จิณฺณํ โข ปเนตํ พุทฺธานํ ภควนฺตานํ อาคนฺตุเกหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ ปฏิสโมฺมทิตุํฯ อถ โข ภควา เต ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘กจฺจิ , ภิกฺขเว, ขมนียํ, กจฺจิ ยาปนียํ, กจฺจิตฺถ อปฺปกิลมเถน อทฺธานํ อาคตา; กุโต จ ตุเมฺห, ภิกฺขเว, อาคจฺฉถา’’ติ? ‘‘ขมนียํ ภควา, ยาปนียํ ภควาฯ อิธ มยํ, ภเนฺต, กาสีสุ วสฺสํวุฏฺฐา ราชคหํ อาคจฺฉนฺตา ภควนฺตํ ทสฺสนาย อนฺตรามเคฺค น ลภิมฺหา ลูขสฺส วา ปณีตสฺส วา โภชนสฺส ยาวทตฺถํ ปาริปูรึ; พหุญฺจ ผลขาทนียํ อโหสิ; กปฺปิยการโก จ น อโหสิ; เตน มยํ กิลนฺตรูปา อทฺธานํ อาคตา’’ติฯ อถ โข ภควา เอตสฺมึ นิทาเน เอตสฺมึ ปกรเณ ธมฺมึ กถํ กตฺวา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยตฺถ ผลขาทนียํ ปสฺสติ, กปฺปิยการโก จ น โหติ, สามํ คเหตฺวา, หริตฺวา, กปฺปิยการเก ปสฺสิตฺวา, ภูมิยํ นิกฺขิปิตฺวา, ปฏิคฺคหาเปตฺวา ปริภุญฺชิตุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อุคฺคหิตํ ปฏิคฺคหิตุ’’นฺติฯ

๒๗๖. เตน โข ปน สมเยน อญฺญตรสฺส พฺราหฺมณสฺส นวา จ ติลา นวญฺจ มธุ อุปฺปนฺนา โหนฺติฯ อถ โข ตสฺส พฺราหฺมณสฺส เอตทโหสิ – ‘‘ยํนูนาหํ นเว จ ติเล นวญฺจ มธุํ พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทเทยฺย’’นฺติฯ อถ โข โส พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ ปฏิสโมฺมทิ, สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข โส พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อธิวาเสตุ เม ภวํ โคตโม สฺวาตนาย ภตฺตํ, สทฺธึ ภิกฺขุสเงฺฆนา’’ติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวน ฯ อถ โข โส พฺราหฺมโณ ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา ปกฺกามิฯ อถ โข โส พฺราหฺมโณ ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาทาเปตฺวา ภควโต กาลํ อาโรจาเปสิ – ‘‘กาโล, โภ โคตม, นิฏฺฐิตํ ภตฺต’’นฺติฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน ตสฺส พฺราหฺมณสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิ, สทฺธึ ภิกฺขุสเงฺฆนฯ อถ โข โส พฺราหฺมโณ พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตเปฺปตฺวา สมฺปวาเรตฺวา ภควนฺตํ ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ตํ พฺราหฺมณํ ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสตฺวา, สมาทเปตฺวา, สมุเตฺตเชตฺวา, สมฺปหํเสตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ

อถ โข ตสฺส พฺราหฺมณสฺส อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต เอตทโหสิ – ‘‘เยสํ โข มยา อตฺถาย พุทฺธปฺปมุโข ภิกฺขุสโงฺฆ นิมนฺติโต, ‘นเว จ ติเล นวญฺจ มธุํ ทสฺสามี’ติ , เต มยา ปมุฏฺฐา ทาตุํฯ ยํนูนาหํ นเว จ ติเล นวญฺจ มธุํ โกลเมฺพหิ จ ฆเฏหิ จ อารามํ หราเปยฺย’’นฺติฯ อถ โข โส พฺราหฺมโณ นเว จ ติเล นวญฺจ มธุํ โกลเมฺพหิ จ ฆเฏหิ จ อารามํ หราเปตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข โส พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘เยสํ โข มยา, โภ โคตม, อตฺถาย พุทฺธปฺปมุโข ภิกฺขุสโงฺฆ นิมนฺติโต, ‘นเว จ ติเล นวญฺจ มธุํ ทสฺสามี’ติ, เต มยา ปมุฏฺฐา ทาตุํฯ ปฏิคฺคณฺหาตุ เม ภวํ โคตโม นเว จ ติเล นวญฺจ มธุ’’นฺติฯ เตน หิ, พฺราหฺมณ, ภิกฺขูนํ เทหีติ ฯ เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขู ทุพฺภิเกฺข อปฺปมตฺตเกปิ ปวาเรนฺติ, ปฏิสงฺขาปิ ปฏิกฺขิปนฺติ, สโพฺพ จ สโงฺฆ ปวาริโต โหติฯ ภิกฺขู กุกฺกุจฺจายนฺตา น ปฏิคฺคณฺหนฺติฯ ปฏิคฺคณฺหถ, ภิกฺขเว, ปริภุญฺชถฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ตโต นีหฏํ ภุตฺตาวินา ปวาริเตน อนติริตฺตํ ปริภุญฺชิตุนฺติฯ

อุคฺคหิตปฏิคฺคหณา นิฏฺฐิตาฯ

๑๖๖. ปฏิคฺคหิตาทิอนุชานนา

๒๗๗. [ปาจิ. ๒๙๕] เตน โข ปน สมเยน อายสฺมโต อุปนนฺทสฺส สกฺยปุตฺตสฺส อุปฏฺฐากกุลํ สงฺฆสฺสตฺถาย ขาทนียํ ปาเหสิ – อยฺยสฺส อุปนนฺทสฺส ทเสฺสตฺวา สงฺฆสฺส ทาตพฺพนฺติฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา อุปนโนฺท สกฺยปุโตฺตคามํ ปิณฺฑาย ปวิโฏฺฐ โหติ ฯ อถ โข เต มนุสฺสา อารามํ คนฺตฺวา ภิกฺขู ปุจฺฉึสุ – ‘‘กหํ, ภเนฺต, อโยฺย อุปนโนฺท’’ติ? ‘‘เอสาวุโส, อายสฺมา อุปนโนฺท สกฺยปุโตฺต คามํ ปิณฺฑาย ปวิโฏฺฐ’’ติฯ ‘‘อิทํ, ภเนฺต, ขาทนียํ อยฺยสฺส อุปนนฺทสฺส ทเสฺสตฺวา สงฺฆสฺส ทาตพฺพ’’นฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ เตน หิ, ภิกฺขเว, ปฏิคฺคเหตฺวา นิกฺขิปถ ยาว อุปนโนฺท อาคจฺฉตีติฯ อถ โข อายสฺมา อุปนโนฺท สกฺยปุโตฺต ปุเรภตฺตํ กุลานิ ปยิรุปาสิตฺวา ทิวา อาคจฺฉติฯ เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขู ทุพฺภิเกฺข อปฺปมตฺตเกปิ ปวาเรนฺติ, ปฏิสงฺขาปิ ปฏิกฺขิปนฺติ, สโพฺพ จ สโงฺฆ ปวาริโต โหติ, ภิกฺขู กุกฺกุจฺจายนฺตา น ปฏิคฺคณฺหนฺติฯ ปฏิคฺคณฺหถ, ภิกฺขเว, ปริภุญฺชถฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคหิตํ ภุตฺตาวินา ปวาริเตน อนติริตฺตํ ปริภุญฺชิตุนฺติฯ

๒๗๘. อถโข ภควา ราชคเห ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา เยน สาวตฺถิ เตน จาริกํ ปกฺกามิฯ อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน สาวตฺถิ ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส กายฑาหาพาโธ โหติฯ อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เยนายสฺมา สาริปุโตฺต เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ปุเพฺพ เต, อาวุโส สาริปุตฺต, กายฑาหาพาโธ เกน ผาสุ โหตี’’ติ? ‘‘ภิเสหิ จ เม, อาวุโส , มุฬาลิกาหิ จา’’ติฯ อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมฺมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมิเญฺชยฺย, เอวเมว เชตวเน อนฺตรหิโต มนฺทากินิยา โปกฺขรณิยา ตีเร ปาตุรโหสิฯ อทฺทสา โข อญฺญตโร นาโค อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ, ทิสฺวาน อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ เอตทโวจ – ‘‘เอตุ โข, ภเนฺต, อโยฺย มหาโมคฺคลฺลาโนฯ สฺวาคตํ, ภเนฺต, อยฺยสฺส มหาโมคฺคลฺลานสฺสฯ เกน, ภเนฺต, อยฺยสฺส อโตฺถ; กึ ทมฺมี’’ติ? ‘‘ภิเสหิ จ เม, อาวุโส, อโตฺถ, มุฬาลิกาหิ จา’’ติฯ อถ โข โส นาโค อญฺญตรํ นาคํ อาณาเปสิ – ‘‘เตน หิ, ภเณ, อยฺยสฺส ภิเส จ มุฬาลิกาโย จ ยาวทตฺถํ เทหี’’ติฯ อถ โข โส นาโค มนฺทากินึ โปกฺขรณึ โอคาเหตฺวา, โสณฺฑาย ภิสญฺจ มุฬาลิกญฺจ อพฺพาหิตฺวา, สุวิกฺขาลิตํ วิกฺขาเลตฺวา, ภณฺฑิกํ พนฺธิตฺวา เยนายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เตนุปสงฺกมิฯ อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน – เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมิเญฺชยฺย, เอวเมว – มนฺทากินิยา โปกฺขรณิยา ตีเร อนฺตรหิโต เชตวเน ปาตุรโหสิฯ โสปิ โข นาโค มนฺทากินิยา โปกฺขรณิยา ตีเร อนฺตรหิโต เชตวเน ปาตุรโหสิฯ อถ โข โส นาโค อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส ภิเส จ มุฬาลิกาโย จ ปฏิคฺคหาเปตฺวา เชตวเน อนฺตรหิโต มนฺทากินิยา โปกฺขรณิยา ตีเร ปาตุรโหสิฯ อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ภิเส จ มุฬาลิกาโย จ อุปนาเมสิฯ อถ โข อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ภิเส จ มุฬาลิกาโย จ ภุตฺตสฺส กายฑาหาพาโธ ปฏิปฺปสฺสมฺภิฯ พหู ภิสา จมุฬาลิกาโย จ อวสิฏฺฐา โหนฺติฯ เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขู ทุพฺภิเกฺข อปฺปมตฺตเกปิ ปวาเรนฺติ, ปฏิสงฺขาปิ ปฏิกฺขิปนฺติ, สโพฺพ จ สโงฺฆ ปวาริโต โหติฯ ภิกฺขู กุกฺกุจฺจายนฺตา น ปฏิคฺคณฺหนฺติฯ ปฏิคฺคณฺหถ, ภิกฺขเว, ปริภุญฺชถฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, วนฏฺฐํ โปกฺขรฏฺฐํ ภุตฺตาวินา ปวาริเตน อนติริตฺตํ ปริภุญฺชิตุนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน สาวตฺถิยํ พหุํ ผลขาทนียํ อุปฺปนฺนํ โหติ, กปฺปิยการโก จ น โหติฯ ภิกฺขู กุกฺกุจฺจายนฺตา ผลํ น ปริภุญฺชนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อพีชํ

นิพฺพตฺตพีชํ [นิพฺพฎฺฎพีชํ (สี.), นิพฺพฎฺพีชํ (สฺยา.), นิปฺปฎฺฎพีชํ (ก.)] อกตกปฺปํ ผลํ ปริภุญฺชิตุนฺติฯ

ปฏิคฺคหิตาทิ อนุชานนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๖๗. สตฺถกมฺมปฏิเกฺขปกถา

๒๗๙. อถ โข ภควา สาวตฺถิยํ ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา เยน ราชคหํ เตน จาริกํ ปกฺกามิฯ อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโน เยน ราชคหํ ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน อญฺญตรสฺส ภิกฺขุโน ภคนฺทลาพาโธ โหติฯ อากาสโคโตฺต เวโชฺช สตฺถกมฺมํ กโรติฯ อถ โข ภควา เสนาสนจาริกํ อาหิณฺฑโนฺต เยน ตสฺส ภิกฺขุโน วิหาโร เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข อากาสโคโตฺต เวโชฺช ภควนฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ, ทิสฺวาน ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อาคจฺฉตุ ภวํ โคตโม, อิมสฺส ภิกฺขุโน วจฺจมคฺคํ ปสฺสตุ, เสยฺยถาปิ โคธามุข’’นฺติ ฯ อถ โข ภควา – ‘‘โส มํ ขฺวายํ โมฆปุริโส อุปฺปเณฺฑตี’’ติ – ตโตว ปฏินิวตฺติตฺวา, เอตสฺมิํ นิทาเน เอตสฺมิํ ปกรเณ ภิกฺขุสงฺฆํ สนฺนิปาตาเปตฺวา, ภิกฺขู ปฏิปุจฺฉิ – ‘‘อตฺถิ กิร, ภิกฺขเว, อมุกสฺมิํ วิหาเร ภิกฺขุ คิลาโน’’ติ? ‘‘อตฺถิ ภควา’’ติฯ ‘‘กิํ ตสฺส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อาพาโธ’’ติ? ‘‘ตสฺส, ภเนฺต, อายสฺมโต ภคนฺทลาพาโธ, อากาสโคโตฺต เวโชฺช สตฺถกมฺมํ กโรตี’’ติฯ วิครหิ พุทฺโธ ภควา – ‘‘อนนุจฺฉวิกํ, ภิกฺขเว, ตสฺส โมฆปุริสสฺส, อนนุโลมิกํ, อปฺปติรูปํ, อสฺสามณกํ, อกปฺปิยํ, อกรณียํฯ กถญฺหิ นาม โส, ภิกฺขเว, โมฆปุริโส สมฺพาเธ สตฺถกมฺมํ การาเปสฺสติฯ สมฺพาเธ, ภิกฺขเว, สุขุมา ฉวิ, ทุโรปโย วโณ , ทุปฺปริหารํ สตฺถํฯ เนตํ, ภิกฺขเว, อปฺปสนฺนานํ วา ปสาทาย…เป.… วิครหิตฺวา…เป.… ธมฺมิํ กถํ กตฺวา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘น, ภิกฺขเว, สมฺพาเธ สตฺถกมฺมํ การาเปตพฺพํฯ โย การาเปยฺย, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสา’’ติฯ

เตน โข ปน สมเยน ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู – ภควตา สตฺถกมฺมํ ปฏิกฺขิตฺตนฺติ – วตฺถิกมฺมํ การาเปนฺติฯ เย เต ภิกฺขู อปฺปิจฺฉา, เต อุชฺฌายนฺติ ขิยฺยนฺติ วิปาเจนฺติ – ‘‘กถญฺหิ นามฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู วตฺถิกมฺมํ การาเปสฺสนฺตี’’ติฯ อถ โข เต ภิกฺขู ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ ‘‘สจฺจํ กิร, ภิกฺขเว, ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู วตฺถิกมฺมํ การาเปนฺตี’’ติ? ‘‘สจฺจํ ภควา’’ติ…เป.… วิครหิตฺวา ธมฺมิํ กถํ กตฺวา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘น, ภิกฺขเว, สมฺพาธสฺส สามนฺตา ทฺวงฺคุลา สตฺถกมฺมํ วา วตฺถิกมฺมํ วา การาเปตพฺพํฯ โย การาเปยฺย, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสา’’ติฯ

สตฺถกมฺมปฏิเกฺขปกถา นิฏฺฐิตาฯ

๑๖๘. มนุสฺสมํสปฏิเกฺขปกถา

๒๘๐. อถ โข ภควา ราชคเห ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา เยน พาราณสี เตน จาริกํ ปกฺกามิฯ อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโน เยน พาราณสี ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ ภควา พาราณสิยํ วิหรติ อิสิปตเน มิคทาเยฯ เตน โข ปน สมเยน พาราณสิยํ สุปฺปิโย จ อุปาสโก สุปฺปิยา จ อุปาสิกา อุภโตปสนฺนา โหนฺติ, ทายกา, การกา, สงฺฆุปฏฺฐากาฯ อถ โข สุปฺปิยา อุปาสิกา อารามํ คนฺตฺวา วิหาเรน วิหารํ ปริเวเณน ปริเวณํ อุปสงฺกมิตฺวา ภิกฺขู ปุจฺฉติ – ‘‘โก, ภเนฺต, คิลาโน, กสฺส กิํ อาหริยตู’’ติ? เตน โข ปน สมเยน อญฺญตเรน ภิกฺขุนา วิเรจนํ ปีตํ โหติฯ อถ โข โส ภิกฺขุ สุปฺปิยํ อุปาสิกํ เอตทโวจ

– ‘‘มยา โข, ภคินิ, วิเรจนํ ปีตํฯ อโตฺถ เม ปฏิจฺฉาทนีเยนา’’ติฯ ‘‘สุฏฺฐุ, อยฺย, อาหริยิสฺสตี’’ติ ฆรํ คนฺตฺวา อเนฺตวาสึ อาณาเปสิ – ‘‘คจฺฉ, ภเณ, ปวตฺตมํสํ ชานาหี’’ติฯ เอวํ, อเยฺยติ โข โส ปุริโส สุปฺปิยาย อุปาสิกาย ปฏิสฺสุณิตฺวา เกวลกปฺปํ พาราณสึ อาหิณฺฑโนฺต น อทฺทส ปวตฺตมํสํฯ อถ โข โส ปุริโส เยน สุปฺปิยา อุปาสิกา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา สุปฺปิยํ อุปาสิกํ เอตทโวจ – ‘‘นตฺถเยฺย ปวตฺตมํสํฯ มาฆาโต อชฺชา’’ติฯ อถ โข สุปฺปิยาย อุปาสิกาย เอตทโหสิ – ‘‘ตสฺส โข คิลานสฺส ภิกฺขุโน ปฏิจฺฉาทนียํ อลภนฺตสฺส อาพาโธ วา อภิวฑฺฒิสฺสติ, กาลงฺกิริยา วา ภวิสฺสติฯ น โข เมตํ ปติรูปํ ยาหํ ปฏิสฺสุณิตฺวา น หราเปยฺย’’นฺติฯ โปตฺถนิกํ คเหตฺวา อูรุมํสํ อุกฺกนฺติตฺวา ทาสิยา อทาสิ – ‘‘หนฺท, เช, อิมํ มํสํ สมฺปาเทตฺวา อมุกสฺมึ วิหาเร ภิกฺขุ คิลาโน, ตสฺส ทชฺชาหิฯ โย จ มํ ปุจฺฉติ, ‘คิลานา’ติ ปฏิเวเทหี’’ติฯ อุตฺตราสงฺเคน อูรุํ เวเฐตฺวา โอวรกํ ปวิสิตฺวา มญฺจเก นิปชฺชิฯ อถ โข สุปฺปิโย อุปาสโก ฆรํ คนฺตฺวา ทาสึ ปุจฺฉิ – ‘‘กหํ สุปฺปิยา’’ติ? ‘‘เอสาเยฺย โอวรเก นิปนฺนา’’ติฯ อถ โข สุปฺปิโย อุปาสโก เยน สุปฺปิยา อุปาสิกา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา สุปฺปิยํ อุปาสิกํ เอตทโวจ – ‘‘กิสฺส นิปนฺนาสี’’ติ? ‘‘คิลานามฺหี’’ติฯ ‘‘กึ เต อาพาโธ’’ติ? อถ โข สุปฺปิยา อุปาสิกา สุปฺปิยสฺส อุปาสกสฺส เอตมตฺถํ อาโรเจสิฯ อถ โข สุปฺปิโย อุปาสโก – อจฺฉริยํ วต โภ! อพฺภุตํ วต โภ! ยาว สทฺธายํ สุปฺปิยา ปสนฺนา, ยตฺร หิ นาม อตฺตโนปิ มํสานิ ปริจฺจตฺตานิ! กิมฺปิมาย [กึ ปนิมาย (สี. สฺยา.)] อญฺญํ กิญฺจิ อเทยฺยํ ภวิสฺสตีติ – หโฏฺฐ อุทโคฺค เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข สุปฺปิโย อุปาสโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อธิวาเสตุ เม, ภเนฺต, ภควา สฺวาตนาย ภตฺตํ, สทฺธึ ภิกฺขุสเงฺฆนา’’ติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ อถ โข สุปฺปิโย อุปาสโก ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ อถ โข สุปฺปิโย อุปาสโก ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาทาเปตฺวา ภควโต กาลํ อาโรจาเปสิ – ‘‘กาโล, ภเนฺต, นิฏฺฐิตํ ภตฺต’’นฺติฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน สุปฺปิยสฺส อุปาสกสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิ, สทฺธึ ภิกฺขุสเงฺฆน ฯ อถ โข สุปฺปิโย อุปาสโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตํ โข สุปฺปิยํ อุปาสกํ ภควา เอตทโวจ – ‘‘กหํ สุปฺปิยา’’ติ? ‘‘คิลานา ภควา’’ติฯ ‘‘เตน หิ อาคจฺฉตู’’ติฯ ‘‘น ภควา อุสฺสหตี’’ติฯ ‘‘เตน หิ ปริคฺคเหตฺวาปิ อาเนถา’’ติฯ อถ โข สุปฺปิโย อุปาสโก สุปฺปิยํ อุปาสิกํ ปริคฺคเหตฺวา อาเนสิฯ ตสฺสา, สห ทสฺสเนน ภควโต, ตาว มหาวโณ รุฬฺโห อโหสิ, สุจฺฉวิโลมชาโตฯ อถ โข สุปฺปิโย จ อุปาสโก สุปฺปิยา จ อุปาสิกา – ‘‘อจฺฉริยํ วต โภ! อพฺภุตํ วต โภ! ตถาคตสฺส มหิทฺธิกตา มหานุภาวตา, ยตฺร หิ นาม สห ทสฺสเนน ภควโต ตาว มหาวโณ รุฬฺโห ภวิสฺสติ, สุจฺฉวิโลมชาโต’’ติ – หฏฺฐา อุทคฺคา พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตเปฺปตฺวา สมฺปวาเรตฺวา ภควนฺตํ ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ อถ โข ภควา สุปฺปิยญฺจ อุปาสกํ สุปฺปิยญฺจ อุปาสิกํ ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุเตฺตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ

อถ โข ภควา เอตสฺมึ นิทาเน เอตสฺมึ ปกรเณ ภิกฺขุสงฺฆํ สนฺนิปาตาเปตฺวา ภิกฺขู

ปฏิปุจฺฉิ – ‘‘โก, ภิกฺขเว, สุปฺปิยํ อุปาสิกํ มํสํ วิญฺญาเปสี’’ติ? เอวํ วุเตฺต โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อหํ โข, ภเนฺต, สุปฺปิยํ อุปาสิกํ มํสํ วิญฺญาเปสิ’’นฺติฯ ‘‘อาหริยิตฺถ ภิกฺขู’’ติ? ‘‘อาหริยิตฺถ ภควา’’ติฯ ‘‘ปริภุญฺชิ ตฺวํ ภิกฺขู’’ติ? ‘‘ปริภุญฺชามหํ ภควา’’ติฯ ‘‘ปฏิเวกฺขิ ตฺวํ ภิกฺขู’’ติ?

‘‘นาหํ ภควา ปฏิเวกฺขิ’’นฺติฯ วิครหิ พุโทฺธ ภควา…เป…. กถญฺหิ นาม ตฺวํ, โมฆปุริส, อปฺปฏิเวกฺขิตฺวา มํสํ ปริภุญฺชิสฺสสิฯ มนุสฺสมํสํ โข ตยา, โมฆปุริส, ปริภุตฺตํฯ เนตํ, โมฆปุริส, อปฺปสนฺนานํ วา ปสาทาย…เป…. วิครหิตฺวา ธมฺมิํ กถํ กตฺวา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘สนฺติ, ภิกฺขเว, มนุสฺสา สทฺธา ปสนฺนา, เตหิ อตฺตโนปิ มํสานิ ปริจฺจตฺตานิฯ น, ภิกฺขเว, มนุสฺสมํสํ ปริภุญฺชิตพฺพํฯ โย ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสฯ น จ, ภิกฺขเว, อปฺปฏิเวกฺขิตฺวา มํสํ ปริภุญฺชิตพฺพํฯ โย ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติฯ

มนุสฺสมํสปฏิเกฺขปกถา นิฏฺฐิตาฯ

๑๖๙. หตฺถิมํสาทิปฏิเกฺขปกถา

๒๘๑. เตน โข ปน สมเยน รโญฺญ หตฺถี มรนฺติ ฯ มนุสฺสา ทุพฺภิเกฺข หตฺถิมํสํ ปริภุญฺชนฺติ , ภิกฺขูนํ ปิณฺฑาย จรนฺตานํ หตฺถิมํสํ เทนฺติฯ ภิกฺขู หตฺถิมํสํ ปริภุญฺชนฺติฯ มนุสฺสา อุชฺฌายนฺติ ขิยฺยนฺติ วิปาเจนฺติ – ‘‘กถญฺหิ นาม สมณา สกฺยปุตฺติยา หตฺถิมํสํ ปริภุญฺชิสฺสนฺติฯ ราชงฺคํ หตฺถี, สเจ ราชา ชาเนยฺย, น เนสํ อตฺตมโน อสฺสา’’ติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ น, ภิกฺขเว, หตฺถิมํสํ ปริภุญฺชิตพฺพํฯ โย ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติฯ

เตน โข ปน สมเยน รโญฺญ อสฺสา มรนฺติฯ มนุสฺสา ทุพฺภิเกฺข อสฺสมํสํ ปริภุญฺชนฺติ, ภิกฺขูนํ ปิณฺฑาย จรนฺตานํ อสฺสมํสํ เทนฺติฯ ภิกฺขู อสฺสมํสํ ปริภุญฺชนฺติฯ มนุสฺสา อุชฺฌายนฺติ ขิยฺยนฺติ วิปาเจนฺติ – ‘‘กถญฺหิ นาม สมณา สกฺยปุตฺติยา อสฺสมํสํ ปริภุญฺชิสฺสนฺติฯ ราชงฺคํ อสฺสา, สเจ ราชา ชาเนยฺย, น เนสํ อตฺตมโน อสฺสา’’ติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ น, ภิกฺขเว, อสฺสมํสํ ปริภุญฺชิตพฺพํฯ โย ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติฯ

เตน โข ปน สมเยน มนุสฺสา ทุพฺภิเกฺข สุนขมํสํ ปริภุญฺชนฺติ, ภิกฺขูนํ ปิณฺฑาย จรนฺตานํ สุนขมํสํ เทนฺติฯ ภิกฺขู สุนขมํสํ ปริภุญฺชนฺติฯ มนุสฺสา อุชฺฌายนฺติ ขิยฺยนฺติ วิปาเจนฺติ – ‘‘กถญฺหิ นาม สมณา สกฺยปุตฺติยา สุนขมํสํ ปริภุญฺชิสฺสนฺติ, เชคุโจฺฉ สุนโข ปฏิกูโล’’ติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ น, ภิกฺขเว, สุนขมํสํ ปริภุญฺชิตพฺพํฯ โย ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติฯ

เตน โข ปน สมเยน มนุสฺสา ทุพฺภิเกฺข อหิมํสํ ปริภุญฺชนฺติ, ภิกฺขูนํ ปิณฺฑาย จรนฺตานํ อหิมํสํ เทนฺติฯ ภิกฺขู อหิมํสํ ปริภุญฺชนฺติฯ มนุสฺสา อุชฺฌายนฺติ ขิยฺยนฺติ วิปาเจนฺติ – ‘‘กถญฺหิ นาม สมณา สกฺยปุตฺติยา อหิมํสํ ปริภุญฺชิสฺสนฺติ, เชคุโจฺฉ อหิ ปฏิกูโล’’ติฯ สุปโสฺสปิ [สุผโสฺส (สี.)]นาคราชา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข สุปโสฺส นาคราชา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สนฺติ, ภเนฺต, นาคา อสฺสทฺธา อปฺปสนฺนาฯ เต อปฺปมตฺตเกหิปิ ภิกฺขู วิเหเฐยฺยุํฯ สาธุ, ภเนฺต, อยฺยา อหิมํสํ น ปริภุเญฺชยฺยุ’’นฺติฯ อถ โข ภควา สุปสฺสํ นาคราชานํ ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสสิ…เป…. ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ อถ โข ภควา เอตสฺมิํ นิทาเน เอตสฺมิํ ปกรเณ ธมฺมิํ กถํ กตฺวา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘น, ภิกฺขเว, อหิมํสํ ปริภุญฺชิตพฺพํฯ โย ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติฯ

เตน โข ปน สมเยน ลุทฺทกา สีหํ หนฺตฺวา สีหมํสํ [มํสํ (ก.)] ปริภุญฺชนฺติ, ภิกฺขูนํ ปิณฺฑาย จรนฺตานํ สีหมํสํ เทนฺติฯ ภิกฺขู สีหมํสํ ปริภุญฺชิตฺวา อรเญฺญ วิหรนฺติฯ สีหา สีหมํสคเนฺ

ธน ภิกฺขู ปริปาเตนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ น, ภิกฺขเว, สีหมํสํ ปริภุญฺชิตพฺพํฯ โย ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติฯ

เตน โข ปน สมเยน ลุทฺทกา พฺยคฺฆํ หนฺตฺวา…เป.… ทีปึ หนฺตฺวา…เป.… อจฺฉํ หนฺตฺวา…เป.… ตรจฺฉํ หนฺตฺวา ตรจฺฉมํสํ ปริภุญฺชนฺติ, ภิกฺขูนํ ปิณฺฑาย จรนฺตานํ ตรจฺฉมํสํ เทนฺติฯ ภิกฺขู ตรจฺฉมํสํ ปริภุญฺชิตฺวา อรเญฺญ วิหรนฺติฯ ตรจฺฉา ตรจฺฉมํสคเนฺธน ภิกฺขู ปริปาเตนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ น, ภิกฺขเว, ตรจฺฉมํสํ ปริภุญฺชิตพฺพํฯ โย ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติฯ

หตฺถิมํสาทิปฏิเกฺขปกถา นิฏฺฐิตาฯ

สุปฺปิยภาณวาโร นิฏฺฐิโต ทุติโยฯ

๑๗๐. ยาคุมธุโคฬกานุชานนา

๒๘๒. อถ โข ภควา พาราณสิยํ ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา เยน อนฺธกวินฺทํ เตน จาริกํ ปกฺกามิ, มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธึ, อฑฺฒเตลเสหิ ภิกฺขุสเตหิฯ เตน โข ปน สมเยน ชานปทา มนุสฺสา พหุํ โลณมฺปิ, เตลมฺปิ, ตณฺฑุลมฺปิ, ขาทนียมฺปิ สกเฏสุ อาโรเปตฺวา พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธา โหนฺติ – ยทา ปฏิปาฏึ ลภิสฺสาม ตทา ภตฺตํ กริสฺสามาติ, ปญฺจมตฺตานิ จ วิฆาสาทสตานิฯ อถ โข ภควา อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน อนฺธกวินฺทํ ตทวสริฯ อถ โข อญฺญตรสฺส พฺราหฺมณสฺส ปฏิปาฏึ อลภนฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘‘อตีตานิ [อธิกานิ (สี. สฺยา.)] โข เม เทฺว มาสานิ พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ อนุพนฺธนฺตสฺส ‘ยทา ปฏิปาฏึ ลภิสฺสามิ ตทา ภตฺตํ กริสฺสามี’ติ, น จ เม ปฏิปาฏิ ลพฺภติ, อหญฺจมฺหิ เอกตฺตโก [เอกโต (สี. สฺยา.)], พหุ จ เม ฆราวาสโตฺถ หายติฯ ยํนูนาหํ ภตฺตคฺคํ โอโลเกยฺยํ; ยํ ภตฺตเคฺค นาสฺส, ตํ ปฏิยาเทยฺย’’นฺติฯ อถ โข โส พฺราหฺมโณ ภตฺตคฺคํ โอโลเกโนฺต เทฺว นาทฺทส – ยาคุญฺจ มธุโคฬกญฺจ ฯ อถ โข โส พฺราหฺมโณ เยนายสฺมา อานโนฺท เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – ‘‘อิธ เม, โภ อานนฺท, ปฏิปาฏึ อลภนฺตสฺส เอตทโหสิ ‘อตีตานิ โข เม เทฺว มาสานิ พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ อนุพนฺธนฺตสฺส, ยทา ปฏิปาฏึ ลภิสฺสามิ ตทา ภตฺตํ กริสฺสามีติฯ น จ เม ปฏิปาฏิ ลพฺภติ , อหญฺจมฺหิ เอกตฺตโก, พหุ จ เม ฆราวาสโตฺถ หายติฯ ยํนูนาหํ ภตฺตคฺคํ โอโลเกยฺยํ; ยํ ภตฺตเคฺค นาสฺส, ตํ ปฏิยาเทยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, โภ อานนฺท, ภตฺตคฺคํ โอโลเกโนฺต เทฺว นาทฺทสํ – ยาคุญฺจ มธุโคฬกญฺจฯ สจาหํ, โภ อานนฺท, ปฏิยาเทยฺยํ ยาคุญฺจ มธุโคฬกญฺจ, ปฏิคฺคเณฺหยฺย เม ภวํ โคตโม’’ติ? ‘‘เตน หิ, พฺราหฺมณ, ภควนฺตํ ปฏิปุจฺฉิสฺสามี’’ติฯ อถ โข อายสฺมา อานโนฺท ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสิฯ เตน หานนฺท, ปฏิยาเทตูติฯ เตน หิ, พฺราหฺมณ, ปฏิยาเทหีติฯ อถ โข โส พฺราหฺมโณ ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปหูตํ ยาคุญฺจ มธุโคฬกญฺจ ปฏิยาทาเปตฺวา ภควโต อุปนาเมสิ – ปฏิคฺคณฺหาตุ เม ภวํ โคตโม ยาคุญฺจ มธุโคฬกญฺจาติฯ เตน หิ, พฺราหฺมณ, ภิกฺขูนํ เทหีติฯ ภิกฺขู กุกฺกุจฺจายนฺตา น ปฏิคฺคณฺหนฺติฯ ปฏิคฺคณฺหถ, ภิกฺขเว, ปริภุญฺชถาติฯ อถ โข โส พฺราหฺมโณ พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปหูตาย ยาคุยา จ มธุโคเฬน จ สหตฺถา สนฺตเปฺปตฺวา สมฺปวาเรตฺวา ภควนฺตํ โธตหตฺถํ โอนีตปตฺตปาณึ เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ตํ พฺราหฺมณํภควา เอตทโวจ –

“ทสยิเม, พฺราหฺมณ, อานิสํสา ยาคุยาฯ กตเม ทส? ยาคุํ เทนฺโต อายุํ เทติ, วณฺณํ เทติ, สุขํ เทติ, พลํ เทติ, ปฏิภานํ เทติ, ยาคุ ปีตา ขุทฺทํ [ขุทํ (สี. สฺยา.)]ปฏิหนติ, ปิปาสํ วิเนติ, วาตํ อนุโลเมติ, วตฺถึ โสเธติ, อามาวเสสํ ปาเจติ – อิเม โข, พฺราหฺมณ, ทสานิสํสา ยาคุยา”ติ [ปจฺฉิมา ปญฺจ อานิสํสา อ. นิ. ๕.๒๐๗]ฯ

[อ. นิ. ๔.๕๘-๕๙ โถกํ วิสทิสํ]โย สญฺญตานํ ปรทตฺตโภชินํ;
กาเลน สกฺกจฺจ ททาติ ยาคุํ;
ทสสฺส ฐานานิ อนุปฺปเวจฺฉติ;
อายุญฺจ วณฺณญฺจ สุขํ พลญฺจฯ

ปฏิภานมสฺสอุปชายเต ตโต;
ขุทฺทํ ปิปาสญฺจ พฺยปเนติ วาตํ;
โสเธติ วตฺถึ ปริณาเมติ ภุตฺตํ;
เภสชฺชเมตํ สุคเตน วณฺณิตํฯ

ตสฺมา หิ ยาคุํ อลเมว ทาตุํ;
นิจฺจํ มนุเสฺสน สุขตฺถิเกน;
ทิพฺพานิ วา ปตฺถยตา สุขานิ;
มนุสฺสโสภคฺยตมิจฺฉตา วาติฯ

อถ โข ภควา ตํ พฺราหฺมณํ อิมาหิ คาถาหิ อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ อถ โข ภควา เอตสฺมึ นิทาเน เอตสฺมึ ปกรเณ ธมฺมึ กถํ กตฺวา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – “อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยาคุญฺจ มธุโคฬกญฺจา”ติฯ

ยาคุมธุโคฬกานุชานนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๗๑. ตรุณปสนฺนมหามตฺตวตฺถุ

๒๘๓. อโสฺสสุํ โข มนุสฺสา ภควตา กิร ยาคุ อนุญฺญาตา มธุโคฬกญฺจาติฯ เต กาลเสฺสว, โภชฺชยาคุํ ปฏิยาเทนฺติ มธุโคฬกญฺจฯ ภิกฺขู กาลเสฺสว โภชฺชยาคุยา ธาตา มธุโคฬเกน จ ภตฺตเคฺค น จิตฺตรูปํ ปริภุญฺชนฺติฯ เตน โข ปน สมเยน อญฺญตเรน ตรุณปสเนฺนน มหามเตฺตน สฺวาตนาย พุทฺธปฺปมุโข ภิกฺขุสโงฺฆ นิมนฺติโต โหติฯ อถ โข ตสฺส ตรุณปสนฺนสฺส มหามตฺตสฺส เอตทโหสิ – “ยํนูนาหํ อฑฺฒเตลสนฺนํ ภิกฺขุสตานํ อฑฺฒเตลสานิ มํสปาติสตานิ ปฏิยาเทยฺยํ, เอกเมกสฺส ภิกฺขุโน เอกเมกํ มํสปาตึ อุปนาเมยฺย”นฺติฯ อถ โข โส ตรุณปสโนฺน มหามโตฺต ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาทาเปตฺวา อฑฺฒเตลสานิ จ มํสปาติสตานิ, ภควโต กาลํ อาโรจาเปสิ – “กาโล, ภเนฺต, นิฏฺฐิตํ ภตฺต”นฺติฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน ตสฺส ตรุณปสนฺนสฺส มหามตฺตสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิ, สทฺธึ ภิกฺขุสเงฺฆนฯ อถ โข โส ตรุณปสโนฺน มหามโตฺต ภตฺตเคฺค ภิกฺขู ปริวิสติฯ ภิกฺขู เอวมาหํสุ – “โถกํ, อาวุโส, เทหิ; โถกํ, อาวุโส, เทหี”ติฯ “มา โข ตุเมฺห, ภเนฺต, – ‘อยํ ตรุณปสโนฺน มหามโตฺต’ติ – โถกํ โถกํ ปฏิคฺคณฺหถฯ พหุํ เม ขาทนียํ โภชนียํ

ปฏิยตฺตํ, อฑฺฒเตลสานิ จ มํสปาติสตานิฯ เอกเมกสฺส ภิกฺขุโน เอกเมกํ มํสปาตึ อุปนาเมสฺสามีติฯ ปฏิคฺคณฺหถ, ภนฺเต, ยาวทตฺถ''นฺติฯ ''น โข มยํ, อาวุโส, เอตํการณา โถกํ โถกํ ปฏิคฺคณฺหาม, อปิ จ มยํ กาลเสฺสว โภชฺชยาคุยา ธาตา มธุโคฬเกน จฯ เตน มยํ โถกํ โถกํ ปฏิคฺคณฺหามา''ติฯ อถ โข โส ตรุณปสโนฺน มหามโตฺต อุชฺฌายติ ขิยฺยติ วิปาเจติ – ''กถญฺหิ นาม ภทนฺตา มยา นิมนฺติตา อญฺญสฺส โภชฺชยาคุํ ปริภุญฺชิสฺสนฺติ, น จาหํ ปฏิพโล ยาวทตฺถํ ทาตุ''นฺติ กุปิโต อนตฺตมโน อาสาทนาเปโกฺข ภิกฺขูนํ ปเตฺต ปูเรโนฺต อคมาสิ – ภุญฺชถ วา หรถ วาติฯ อถ โข โส ตรุณปสโนฺน มหามโตฺต พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตเปฺปตฺวา สมฺปวาเรตฺวา ภควนฺตํ ภุตฺตาวิํ โอนีตปตฺตปาณิํ เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ตํ ตรุณปสนฺนํ มหามตฺตํ ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุเตฺตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ

อถ โข ตสฺส ตรุณปสนฺนสฺส มหามตฺตสฺส อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต อหุเทว กุกฺกุจฺจํ, อหุ วิปฺปฏิสาโร – ''อลาภา วต เม, น วต เม ลาภา; ทุลฺลทฺธํ วต เม, น วต เม สุลทฺธํ; โยหํ กุปิโต อนตฺตมโน อาสาทนาเปโกฺข ภิกฺขูนํ ปเตฺต ปูเรโนฺต อคมาสิํ – 'ภุญฺชถ วา หรถ วา'ติฯ กิํ นุ โข มยา พหุํ ปสุตํ ปุญฺญํ วา อปุญฺญํ วา''ติ? อถ โข โส ตรุณปสโนฺน มหามโตฺต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โส ตรุณปสโนฺน มหามโตฺต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อิธ มยฺหํ, ภเนฺต, อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต อหุเทว กุกฺกุจฺจํ, อหุ วิปฺปฏิสาโร 'อลาภา วต เม, น วต เม ลาภา; ทุลฺลทฺธํ วต เม, น วต เม สุลทฺธํ; โยหํ กุปิโต อนตฺตมโน อาสาทนาเปโกฺข ภิกฺขูนํ ปเตฺต ปูเรโนฺต อคมาสิํ – ภุญฺชถ วา หรถ วาติฯ กิํ นุ โข มยา พหุํ ปสุตํ, ปุญฺญํ วา อปุญฺญํ วา'ติฯ กิํ นุ โข มยา, ภเนฺต, พหุํ ปสุตํ, ปุญฺญํ วา อปุญฺญํ วา''ติ? ''ยทเคฺคน ตยา, อาวุโส, สฺวาตนาย พุทฺธปฺปมุโข ภิกฺขุสโงฺฆ นิมนฺติโต ตทเคฺคน เต พหุํ ปุญฺญํ ปสุตํฯ ยทเคฺคน เต เอกเมเกน ภิกฺขุนา เอกเมกํ สิตฺถํ ปฏิคฺคหิตํ ตทเคฺคน เต พหุํ ปุญฺญํ ปสุตํ, สคฺคา เต อารทฺธา''ติฯ อถ โข โส ตรุณปสโนฺน มหามโตฺต – ''ลาภา กิร เม, สุลทฺธํ กิร เม, พหุํ กิร มยา ปุญฺญํ ปสุตํ, สคฺคา กิร เม อารทฺธา''ติ – หโฏฺฐ อุทโคฺค อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ อถ โข ภควา เอตสฺมิํ นิทาเน เอตสฺมิํ ปกรเณ ภิกฺขุสงฺฆํ สนฺนิปาตาเปตฺวา ภิกฺขู ปฏิปุจฺฉิ – ''สจฺจํ กิร, ภิกฺขเว, ภิกฺขู อญฺญตฺร นิมนฺติตา อญฺญสฺส โภชฺชยาคุํ ปริภุญฺชนฺตี''ติ? ''สจฺจํ, ภควา''ติฯ วิครหิ พุโทฺธ ภควา…เป.… กถญฺหิ นาม เต, ภิกฺขเว, โมฆปุริสา อญฺญตฺร นิมนฺติตา อญฺญสฺส โภชฺชยาคุํ ปริภุญฺชิสฺสนฺติฯ เนตํ, ภิกฺขเว, อปฺปสนฺนานํ วา ปสาทาย…เป.… วิครหิตฺวา ธมฺมิํ กถํ กตฺวา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ''น, ภิกฺขเว, อญฺญตฺร นิมนฺติเตน อญฺญสฺส โภชฺชยาคุ ปริภุญฺชิตพฺพาฯ โย ปริภุเญฺชยฺย, ยถาธโมฺม กาเรตโพฺพ''ติฯ

ตรุณปสนฺนมหามตฺตวตฺถุ นิฏฺฐิตํฯ

๑๗๒. เพลฏฺฐกจฺจานวตฺถุ

๒๘๔. อถโข ภควา อนฺธกวินฺเท ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา เยน ราชคหํ เตน จาริกํ ปกฺกามิ, มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธิํ, อฑฺฒเตลเสหิ ภิกฺขุสเตหิฯ เตน โข ปน สมเยน เพลโฏฺฐ กจฺจาโน ราชคหา อนฺธกวินฺทํ อทฺธานมคฺคปฺปฏิปโนฺน โหติ, ปญฺจมเตฺตหิ สกฏสเตหิ, สเพฺพเหว คุฬกุมฺภปูเรหิฯ อทฺทสา โข ภควา เพลฏฺฐํ กจฺจานํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ, ทิสฺวาน มคฺคา โอกฺกมฺม

อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล นิสีทิฯ อถ โข เพลฏฺฐ กจฺจาโน เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข เพลฏฺฐ กจฺจาโน ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อิจฺฉามหํ, ภนฺเต, เอกเมกสฺส ภิกฺขุโน เอกเมกํ คุฬกุมฺภํ ทาตุ''นฺติฯ ''เตน หิ ตฺวํ, กจฺจาน, เอกํเยว คุฬกุมฺภํอาหรา''ติฯ ''เอวํ, ภนฺเต''ติ โข เพลฏฺฐ กจฺจาโน ภควโต ปฏิสฺสุณิตฺวา เอกํเยว คุฬกุมฺภํ อาทาย เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อาภโต [อาหโฏ (สี. สฺยา. ก.)], ภนฺเต, คุฬกุมฺโภ; กถาหํ, ภนฺเต, ปฏิปชฺชามี''ติ? ''เตน หิ ตฺวํ, กจฺจาน, ภิกฺขูนํ คุฬํ เทหี''ติฯ ''เอวํ, ภนฺเต''ติ โข เพลฏฺฐ กจฺจาโน ภควโต ปฏิสฺสุณิตฺวา ภิกฺขูนํ คุฬํ ทตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''ทินฺโน, ภนฺเต, ภิกฺขูนํ คุโฬ, พหุ จายํ คุโฬ อวสิฏฺโฐฯ กถาหํ, ภนฺเต, ปฏิปชฺชามี''ติ? ''เตน หิ ตฺวํ, กจฺจาน, ภิกฺขูนํ คุฬํ ยาวทตฺถํ เทหี''ติฯ ''เอวํ, ภนฺเต''ติ โข เพลฏฺฐ กจฺจาโน ภควโต ปฏิสฺสุณิตฺวา ภิกฺขูนํ คุฬํ ยาวทตฺถํ ทตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''ทินฺโน, ภนฺเต, ภิกฺขูนํ คุโฬ ยาวทตฺโถ, พหุ จายํ คุโฬ อวสิฏฺโฐฯ กถาหํ, ภนฺเต, ปฏิปชฺชามี''ติ? ''เตน หิ ตฺวํ, กจฺจาน, ภิกฺขู คุเฬหิ สนฺตเปฺปหี''ติฯ ''เอวํ, ภนฺเต''ติ โข เพลฏฺฐ กจฺจาโน ภควโต ปฏิสฺสุณิตฺวา ภิกฺขู คุเฬหิ สนฺตเปฺปสิฯ เอกเจฺจ ภิกฺขู ปเตฺตปิ ปูเรสุํ ปริสฺสาวนานิปิ ถวิกาโยปิ ปูเรสุํฯ อถ โข เพลฏฺฐ กจฺจาโน ภิกฺขู คุเฬหิ สนฺตเปฺปตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''สนฺตปฺปิตา, ภนฺเต, ภิกฺขู คุเฬหิ, พหุ จายํ คุโฬ อวสิฏฺโฐฯ กถาหํ, ภนฺเต, ปฏิปชฺชามี''ติ? ''เตน หิ ตฺวํ, กจฺจาน, วิฆาสาทานํ คุฬํ เทหี''ติฯ ''เอวํ, ภนฺเต''ติ โข เพลฏฺฐ กจฺจาโน ภควโต ปฏิสฺสุณิตฺวา วิฆาสาทานํ คุฬํ ทตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''ทินฺโน, ภนฺเต , วิฆาสาทานํ คุโฬ, พหุ จายํ คุโฬ อวสิฏฺโฐฯ กถาหํ, ภนฺเต, ปฏิปชฺชามี''ติ? ''เตน หิ ตฺวํ, กจฺจาน, วิฆาสาทานํ คุฬํ ยาวทตฺถํ เทหี''ติฯ ''เอวํ, ภนฺเต''ติ โข เพลฏฺฐ กจฺจาโน ภควโต ปฏิสฺสุณิตฺวา วิฆาสาทานํ คุฬํ ยาวทตฺถํ ทตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''ทินฺโน, ภนฺเต, วิฆาสาทานํ คุโฬ ยาวทตฺโถ, พหุ จายํ คุโฬ อวสิฏฺโฐฯ กถาหํ, ภนฺเต, ปฏิปชฺชามี''ติ? ''เตน หิ ตฺวํ, กจฺจาน, วิฆาสาเท คุเฬหิ สนฺตเปฺปหี''ติฯ ''เอวํ, ภนฺเต''ติ โข เพลฏฺฐ กจฺจาโน ภควโต ปฏิสฺสุณิตฺวา วิฆาสาเท คุเฬหิ สนฺตเปฺปสิฯ เอกเจฺจ วิฆาสาทา โกลเมฺพปิ ฆเฎปิ ปูเรสุํ, ปิฏกานิปิ อุจฺฉเงฺคปิ ปูเรสุํฯ อถ โข เพลฏฺฐ กจฺจาโน วิฆาสาเท คุเฬหิ สนฺตเปฺปตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''สนฺตปฺปิตา, ภนฺเต, วิฆาสาทา คุเฬหิ, พหุ จายํ คุโฬ อวสิฏฺโฐฯ กถาหํ, ภนฺเต, ปฏิปชฺชามี''ติ? ''นาหํ ตํ, กจฺจาน, ปสฺสามิ สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ยสฺส โส คุโฬ ปริภุโตฺต สมฺมา ปริณามํ คเจฺฉยฺย, อญฺญตฺร ตถาคตสฺส วา ตถาคตสาวกสฺส วาฯ เตน หิ ตฺวํ, กจฺจาน, ตํ คุฬํ อปฺปหริเต วา ฉเฑฺฑหิ, อปฺปาณเก วา อุทเก โอปิลาเปหี''ติฯ ''เอวํ, ภนฺเต''ติ โข เพลฏฺฐ กจฺจาโน ภควโต ปฏิสฺสุณิตฺวา ตํ คุฬํ อปฺปาณเก อุทเก โอปิลาเปติฯ อถ โข โส คุโฬ อุทเก ปกฺขิโตฺต จิจฺจิฏายติ จิฏิจิฏายติ ปธูปายติ [สนฺธูปายติ (สี. สฺยา.)] สมฺปธูปายติฯ เสยฺยถาปิ นาม ผาโล ทิวสํสนฺตโตฺต อุทเก ปกฺขิโตฺต จิจฺจิฏายติ จิฏิจิฏายติ ปธูปายติ สมฺปธูปายติ, เอวเมว โส คุโฬ อุทเก ปกฺขิโตฺต จิจฺจิฏายติ จิฏิจิฏายติ ปธูปายติ สมฺปธูปายติฯ

อถ โข เพลฏฺฐ กจฺจาโน สํวิโคฺค โลมหฏฺฐชาโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนสฺส โข เพลฏฺฐสฺส กจฺจานสฺส ภควา อนุปุพฺพิํ กถํ กเถสิ, เสยฺยถิทํ – ''ทานกถํ สีลกถํ สคฺคกถํ, กามานํ อาทีนวํ โอการํ สํกิเลสํ, เนกฺขเมฺม อานิสํสํ ปกาเสสิฯ ยทา ภควา อญฺญาสิ เพลฏฺฐํ กจฺจานํ กลฺลจิตฺตํ, มุทุจิตฺตํ, วินีวรณจิตฺตํ, อุทคฺคจิตฺตํ, ปสนฺนจิตฺตํ, อถ ยา พุทฺธานํ สามุกฺกํสิกา ธมฺมเทสนา, ตํ ปกาเสสิ…เป.… เอวเมว เพลฏฺฐสฺสกจฺจานสฺส ตสฺมิํเยว อาสเน วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุํ อุทปาทิ – ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ

สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺมนฺติฯ อถ โข เพลฏฺฐ กจฺจาโน ทิฏฺฐธมฺโม ปตฺตธมฺโม วิทิตธมฺโม ปริโยคาฬฺหธมฺโม ติณฺณวิจิกิจฺโฉ วิคตกถํกโถ เวสารชฺชปฺปตฺโต อปรปฺปจฺจโย สตฺถุสาสเน ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเตฯ อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเตฯ เสยฺยถาปิ, ภนฺเต, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย…เป.… เอวเมวํ โข ภควตา อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโตฯ เอสาหํ, ภนฺเต, ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ, ธมฺมญฺจ, ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณํ คต''นฺติฯ

อถ โข ภควา อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโน เยน ราชคหํ ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน ราชคเห คุโฬ อุสฺสนฺโน โหติฯ ภิกฺขู – คิลานเสฺสว ภควตา คุโฬ อนุญฺญาโต, โน อคิลานสฺสาติ – กุกฺกุจฺจายนฺตา คุฬํ น ภุญฺชนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, คิลานสฺส คุฬํ, อคิลานสฺส คุโฬทกนฺติฯ

เพลฏฺฐกจฺจานวตฺถุ นิฏฺฐิตํฯ

๑๗๓. ปาฏลิคามวตฺถุ

๒๘๕. [อิโต ปรํ มหาว. ๒๘๖-๒๘๗ 'ติณฺณา เมธาวิโน ชนา'ติ ปาโฐ ที. นิ. ๒.๑๔๘; อุทา. ๗๖ อาทโย] อถโข ภควา ราชคเห ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา เยน ปาฏลิคาโม เตน จาริกํ ปกฺกามิ, มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธิํ, อฑฺฒเตลเสหิ ภิกฺขุสเตหิฯ อถ โข ภควา อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโน เยน ปาฏลิคาโม ตทวสริฯ อโสฺสสุํ โข ปาฏลิคามิกา อุปาสกา – ''ภควา กิร ปาฏลิคามํ อนุปฺปตฺโต''ติฯ อถ โข ปาฏลิคามิกา อุปาสกา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺเน โข ปาฏลิคามิเก อุปาสเก ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสสิ, สมาทเปสิ, สมุตฺเตเชสิ, สมฺปหํเสสิฯ อถ โข ปาฏลิคามิกา อุปาสกา ภควตา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิตา สมาทปิตา สมุตฺเตชิตา สมฺปหํสิตา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ''อธิวาเสตุ โน, ภนฺเต, ภควา อาวสถาคารํ สทฺธิํ ภิกฺขุสเงฺฆนา''ติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ อถ โข ปาฏลิคามิกา อุปาสกา ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เยน อาวสถาคารํ เตนุปสงฺกมิํสุ, อุปสงฺกมิตฺวา สพฺพสนฺถริํ อาวสถาคารํ สนฺถริตฺวา, อาสนานิ ปญฺญเปตฺวา, อุทกมณิกํ ปติฏฺฐาเปตฺวา, เตลปทีปํ อาโรเปตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐํสุฯ เอกมนฺตํ ฐิตา โข ปาฏลิคามิกา อุปาสกา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ''สพฺพสนฺถริสนฺถตํ, ภนฺเต, อาวสถาคารํฯ อาสนานิ ปญฺญตฺตานิฯ อุทกมณิโก ปติฏฺฐาปิโตฯ เตลปทีโป อาโรปิโตฯ ยสฺสทานิ, ภนฺเต, ภควา กาลํ มญฺญตี''ติฯ

อถ โข ภควา นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สทฺธิํ ภิกฺขุสเงฺฆน เยน อาวสถาคารํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปาเท ปกฺขาเลตฺวา อาวสถาคารํ ปวิสิตฺวา มชฺฌิมํ ถมฺภํ นิสฺสาย ปุรตฺถาภิมุโข นิสีทิฯ ภิกฺขุสโงฺฆปิ โข ปาเท ปกฺขาเลตฺวา อาวสถาคารํ ปวิสิตฺวา ปจฺฉิมํ ภิตฺติํ นิสฺสาย ปุรตฺถาภิมุโข นิสีทิ, ภควนฺตํเยว ปุรกฺขตฺวาฯ ปาฏลิคามิกาปิ โข อุปาสกา ปาเท ปกฺขาเลตฺวา อาวสถาคารํ ปวิสิตฺวา ปุรตฺถิมํ ภิตฺติํ นิสฺสาย ปจฺฉิมาภิมุขา นิสีทิํสุ, ภควนฺตํเยว ปุรกฺขตฺวาฯ อถ โข ภควา ปาฏลิคามิเก อุปาสเก อามเนฺตสิ –

[ที. นิ. ๓.๓๑๖; อ. นิ. ๕.๒๑๓ อาทโย], คหปตโย, อาทีนวา ทุสฺสีลสฺส สีลวิปตฺติยาฯ กตเม ปญฺจ? อิธ, คหปตโย, ทุสฺสีโล สีลวิปนฺโน ปมาทาธิกรณํ มหตึ โภคชานึ นิคจฺฉติฯ อยํ ปฐโม อาทีนโว ทุสฺสีลสฺส สีลวิปตฺติยาฯ ปุน จปรํ, คหปตโย, ทุสฺสีลสฺส สีลวิปนฺนสฺส ปาปโก กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคจฺฉติฯ อยํ ทุติโย อาทีนโว ทุสฺสีลสฺส สีลวิปตฺติยาฯ ปุน จปรํ, คหปตโย, ทุสฺสีโล สีลวิปนฺโน ยญฺญเทว ปริสํ อุปสงฺกมติ, ยทิ ขตฺติยปริสํ, ยทิ พฺราหฺมณปริสํ, ยทิ คหปติปริสํ, ยทิ สมณปริสํ, อวิสารโท อุปสงฺกมติ มงฺกุภูโตฯ อยํ ตติโย อาทีนโว ทุสฺสีลสฺส สีลวิปตฺติยาฯ ปุน จปรํ, คหปตโย, ทุสฺสีโล สีลวิปนฺโน สมฺมูฬฺโห กาลํกโรติฯ อยํ จตุตฺโถ อาทีนโว ทุสฺสีลสฺส สีลวิปตฺติยาฯ ปุน จปรํ, คหปตโย, ทุสฺสีโล สีลวิปนฺโน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติฯ อยํ ปญฺจโม อาทีนโว ทุสฺสีลสฺส สีลวิปตฺติยาฯ อิเม โข, คหปตโย, ปญฺจ อาทีนวา ทุสฺสีลสฺส สีลวิปตฺติยาฯ

[ที. นิ. ๓.๓๑๖; อ. นิ. ๕.๒๑๓ อาทโย]‘‘ปญฺจิเม, คหปตโย, อานิสํสา สีลวโต สีลสมฺปทายฯ กตเมปญฺจ? อิธ, คหปตโย, สีลวา สีลสมฺปนฺโน อปฺปมาทาธิกรณํ มหนฺตํ โภคกฺขนฺธํ อธิคจฺฉติฯ อยํ ปฐโม อานิสํโส สีลวโต สีลสมฺปทาย ฯ ปุน จปรํ, คหปตโย, สีลวโต สีลสมฺปนฺนสฺส กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคจฺฉติฯ อยํ ทุติโย อานิสํโส สีลวโต สีลสมฺปทายฯ ปุน จปรํ, คหปตโย, สีลวา สีลสมฺปนฺโน ยญฺญเทว ปริสํ อุปสงฺกมติ, ยทิ ขตฺติยปริสํ, ยทิ พฺราหฺมณปริสํ, ยทิ คหปติปริสํ, ยทิ สมณปริสํ, วิสารโท อุปสงฺกมติ อมงฺกุภูโตฯ อยํ ตติโย อานิสํโส สีลวโต สีลสมฺปทายฯ ปุน จปรํ, คหปตโย, สีลวา สีลสมฺปนฺโน อสมฺมูฬฺโห กาลํกโรติฯ อยํ จตุตฺโถ อานิสํโส สีลวโต สีลสมฺปทายฯ ปุน จปรํ, คหปตโย, สีลวา สีลสมฺปนฺโน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติฯ อยํ ปญฺจโม อานิสํโส สีลวโต สีลสมฺปทายฯ อิเม โข, คหปตโย, ปญฺจ อานิสํสา สีลวโต สีลสมฺปทายาติฯ

อถ โข ภควา ปาฏลิคามิเก อุปาสเก พหุเทว รตฺตึ ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุตฺเตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุโยฺยเชสิ – ‘‘อภิกฺกนฺตา โข, คหปตโย, รตฺติฯ ยสฺสทานิ ตุเมฺห กาลํ มญฺญถา’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ, โข ปาฏลิคามิกา อุปาสกา ภควโตปฏิสฺสุณิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกมิํสุฯ อถ โข ภควา อจิรปกฺกเนฺตสุ ปาฏลิคามิเกสุ อุปาสเกสุ สุญฺญาคารํ ปาวิสิฯ

ปาฏลิคามวตฺถุ นิฏฺฐิตํฯ

๑๗๔. สุนิธวสฺสการวตฺถุ

๒๘๖. เตนโข ปน สมเยน สุนิธวสฺสการา มคธมหามตฺตา ปาฏลิคาเม นครํ มาเปนฺติ วชฺชีนํ ปฏิพาหายฯ อทฺทสา โข ภควา รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ ปจฺจุฏฺฐาย ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สมฺพหุลา เทวตาโย ปาฏลิคาเม วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติโยฯ ยสฺมิํ ปเทเส มเหสกฺขา เทวตา วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติ, มเหสกฺขานํ ตตฺถ ราชูนํ ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตุํฯ ยสฺมิํ ปเทเส มชฺฌิมา เทวตา วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติ, มชฺฌิมานํ ตตฺถ ราชูนํ ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตุํฯ ยสฺมิํ ปเทเส นีจา เทวตา วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติ, นีจานํ ตตฺถ ราชูนํ ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตุํฯ อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามเนฺตสิ – ‘‘เก นุ โข เต, อานนฺท, ปาฏลิคาเม นครํ มาเปนฺตี’’ติ? ‘‘สุนิธวสฺสกา

รา , ภเนฺต, มคธมหามตฺตา ปาฏลิคาเม นครํ มาเปนฺติ วชฺชีนํ ปฏิพาหายา’’ติฯ เสยฺยถาปิ, อานนฺท, เทเวหิ ตาวตึเสหิ สทฺธึ มเนฺตตฺวา, เอวเมว โข, อานนฺท, สุนิธวสฺสการา มคธมหามตฺตา ปาฏลิคาเม นครํ มาเปนฺติ วชฺชีนํ ปฏิพาหายฯ อิธาหํ, อานนฺท, รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ ปจฺจุฏฺฐาย อทฺทสํ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สมฺพหุลา เทวตาโย ปาฏลิคาเม วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติโยฯ ยสฺมึ ปเทเส มเหสกฺขา เทวตา วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติ, มเหสกฺขานํ ตตฺถ ราชูนํ ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตุํฯ ยสฺมึ ปเทเส มชฺฌิมา เทวตา วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติ, มชฺฌิมานํ ตตฺถ ราชูนํ ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตุํฯ ยสฺมึ ปเทเส นีจา เทวตา วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติ, นีจานํ ตตฺถ ราชูนํ ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตุํฯ ยาวตา, อานนฺท, อริยํ อายตนํ, ยาวตา วณิปฺปโถ, อิทํ อคฺคนครํ ภวิสฺสติ ปาฏลิปุตฺตํ ปุฏเภทนํฯ ปาฏลิปุตฺตสฺส โข, อานนฺท, ตโย อนฺตรายา ภวิสฺสนฺติ – อคฺคิโต วา อุทกโต วา อพฺภนฺตรโต วา มิถุเภทาติฯ

อถ โข สุนิธวสฺสการา มคธมหามตฺตา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สโมฺมทึสุ, สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐํสุฯ เอกมนฺตํ ฐิตา โข สุนิธวสฺสการา มคธมหามตฺตา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘อธิวาเสตุ โน ภวํ โคตโม อชฺชตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสเงฺฆนา’’ติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ อถ โข สุนิธวสฺสการา มคธมหามตฺตา ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา ปกฺกมึสุฯ อถ โข สุนิธวสฺสการา มคธมหามตฺตา ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาทาเปตฺวา ภควโต กาลํ อาโรจาเปสุํ – ‘‘กาโล, โภ โคตม, นิฏฺฐิตํ ภตฺต’’นฺติฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน สุนิธวสฺสการานํ มคธมหามตฺตานํ ปริเวสนา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิ สทฺธึ ภิกฺขุสเงฺฆน ฯ อถ โข สุนิธวสฺสการา มคธมหามตฺตา พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตเปฺปตฺวา สมฺปวาเรตฺวา ภควนฺตํ ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสิเนฺน โข สุนิธวสฺสกาเร มคธมหามเตฺต ภควา อิมาหิ คาถาหิ อนุโมทิ –

‘‘ยสฺมึ ปเทเส กเปฺปติ, วาสํ ปณฺฑิตชาติโย;
สีลวเนฺตตฺถ โภเชตฺวา, สญฺญเต พฺรหฺมจารโย [พฺรหฺมจาริโน (สฺยา.)]ฯ

‘‘ยา ตตฺถ เทวตา อาสุํ, ตาสํ ทกฺขิณมาทิเส;
ตา ปูชิตา ปูชยนฺติ, มานิตา มานยนฺติ นํฯ

‘‘ตโต นํ อนุกมฺปนฺติ, มาตา ปุตฺตํว โอรสํ;
เทวตานุกมฺปิโต โปโส, สทา ภทฺรานิ ปสฺสตี’’ติฯ

อถ โข ภควา สุนิธวสฺสกาเร มคธมหามเตฺต อิมาหิ คาถาหิ อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ เตน โข ปน สมเยน สุนิธวสฺสการา มคธมหามตฺตา ภควนฺตํ ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธา โหนฺติ, ‘‘เยนชฺช สมโณ โคตโม ทฺวาเรน นิกฺขมิสฺสติ, ตํ โคตมทฺวารํ นาม ภวิสฺสติ ; เยน ติเตฺถน คงฺคํ นทึ อุตฺตริสฺสติ, ตํ โคตมติตฺถํ นาม ภวิสฺสตี’’ติฯ อถ โข ภควา เยน ทฺวาเรน นิกฺขมิ, ตํ โคตมทฺวารํ นาม อโหสิฯ อถ โข ภควา เยน คงฺคา นที เตนุปสงฺกมิฯ เตน โข ปน สมเยน คงฺคา นที ปูรา โหติ สมติตฺติกา กากเปยฺยาฯ มนุสฺสา อเญฺญ นาวํ ปริเยสนฺติ , อเญฺญ อุฬุมฺปํ ปริเยสนฺติ, อเญฺญ กุลฺลํ พนฺธนฺติ โอรา ปารํ คนฺตุกามาฯ อทฺทสา โข ภควา เต มนุเสฺส อเญฺญ นาวํ ปริ

เยสเนฺต, อเญฺญ อุฬุมฺปํ ปริเยสเนฺต, อเญฺญ กุลฺลํ พนฺธเนฺต โอรา ปารํ คนฺตุกาเม, ทิสฺวาน เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมิเญฺชยฺย, เอวเมว โข คงฺคาย นทิยา โอริมตีเร อนฺตรหิโต ปาริมตีเร ปจฺจุฏฺฐาสิ สทฺธึ ภิกฺขุสเงฺฆนฯ อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

> ‘‘เย ตรนฺติ อณฺณวํ สรํ;
> เสตุํ กตฺวาน วิสชฺช ปลฺลลานิ;
> กุลฺลญฺหิ ชโน พนฺธติ;
> ติณฺณา เมธาวิโน ชนา’’ติฯ

สุนิธวสฺสการวตฺถุ นิฏฺฐิตํฯ

๑๗๕. โกฏิคาเม สจฺจกถา

๒๘๗. อถ โข ภควา เยน โกฏิคาโม เตนุปสงฺกมิฯ ตตฺร สุทํ ภควา โกฏิคาเม วิหรติฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – [ที. นิ. ๒.๑๕๕] ‘‘จตุนฺนํ, ภิกฺขเว, อริยสจฺจานํ อนนุโพธา อปฺปฏิเวธา เอวมิทํ ทีฆมทฺธานํ สนฺธาวิตํ สํสริตํ มมเญฺจว ตุมฺหากญฺจฯ กตเมสํ จตุนฺนํ? ทุกฺขสฺส, ภิกฺขเว, อริยสจฺจสฺส อนนุโพธา อปฺปฏิเวธา เอวมิทํ ทีฆมทฺธานํ สนฺธาวิตํ สํสริตํ มมเญฺจว ตุมฺหากญฺจฯ ทุกฺขสมุทยสฺส อริยสจฺจสฺส…เป.… ทุกฺขนิโรธสฺส อริยสจฺจสฺส…เป.… ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อริยสจฺจสฺส อนนุโพธา อปฺปฏิเวธา เอวมิทํ ทีฆมทฺธานํ สนฺธาวิตํ สํสริตํ มมเญฺจว ตุมฺหากญฺจฯ ตยิทํ, ภิกฺขเว, ทุกฺขํ อริยสจฺจํอนุพุทฺธํ ปฏิวิทฺธํ, ทุกฺขสมุทยํ [ทุกฺขสมุทโย (สฺยา.)]อริยสจฺจํ อนุพุทฺธํ ปฏิวิทฺธํ, ทุกฺขนิโรธํ [ทุกฺขนิโรโธ (สฺยา.)] อริยสจฺจํ อนุพุทฺธํ ปฏิวิทฺธํ, ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจํ อนุพุทฺธํ ปฏิวิทฺธํ, อุจฺฉินฺนา ภวตณฺหา, ขีณา ภวเนตฺติ, นตฺถิทานิ ปุนพฺภโว’’ติฯ

> จตุนฺนํอริยสจฺจานํ, ยถาภูตํ อทสฺสนา;
> สํสิตํ ทีฆมทฺธานํ, ตาสุ ตาเสฺวว ชาติสุฯ
>
> ตานิเอตานิ ทิฏฺฐานิ, ภวเนตฺติ สมูหตา;
> อุจฺฉินฺนํ มูลํ ทุกฺขสฺส, นตฺถิทานิ ปุนพฺภโวติฯ

โกฏิคาเม สจฺจกถา นิฏฺฐิตาฯ

๑๗๖. อมฺพปาลีวตฺถุ

๒๘๘. [ที. นิ. ๒.๑๖๑ อาทโย] อโสฺสสิ โข อมฺพปาลี คณิกา – ภควา กิร โกฏิคามํ อนุปฺปโตฺตติฯ อถ โข อมฺพปาลี คณิกา ภทฺรานิ ภทฺรานิ ยานานิ โยชาเปตฺวา ภทฺรํ ภทฺรํ ยานํ อภิรุหิตฺวา ภเทฺรหิ ภเทฺรหิ ยาเนหิ เวสาลิยา นิยฺยาสิ ภควนฺตํ ทสฺสนายฯ ยาวติกา ยานสฺส ภูมิ, ยาเนน คนฺตฺวา, ยานา ปโจฺจโรหิตฺวา, ปตฺติกาว เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อมฺพปาลึ คณิกํ ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสสิ สมาทเปสิ สมุเตฺตเชสิ สมฺปหํเสสิฯ อถ โข อมฺพปาลี คณิกา ภควตา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิตา

สมาทปิตา สมุเตฺตชิตา สมฺปหํสิตา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อธิวาเสตุ เม, ภนฺเต, ภควา สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสเงฺฆนา’’ติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ อถ โข อมฺพปาลี คณิกา ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ

อมฺพปาลีวตฺถุ นิฏฺฐิตํฯ

๑๗๗. ลิจฺฉวีวตฺถุ

๒๘๙. [ที. นิ. ๒.๑๖๑ อาทโย] อโสฺสสุํ โข เวสาลิกา ลิจฺฉวี – ภควา กิร โกฏิคามํ อนุปฺปโตฺตติฯ อถ โข เวสาลิกา ลิจฺฉวี ภทฺรานิ ภทฺรานิ ยานานิ โยชาเปตฺวา ภทฺรํ ภทฺรํ ยานํ อภิรุหิตฺวา ภเทฺรหิ ภเทฺรหิ ยาเนหิ เวสาลิยา นิยฺยาสุํ ภควนฺตํ ทสฺสนายฯ อเปฺปกเจฺจ ลิจฺฉวี นีลา โหนฺติ นีลวณฺณา นีลวตฺถา นีลาลงฺการา, อเปฺปกเจฺจ ลิจฺฉวี ปีตา โหนฺติ ปีตวณฺณา ปีตวตฺถา ปีตาลงฺการา, อเปฺปกเจฺจ ลิจฺฉวี โลหิตา โหนฺติ โลหิตวณฺณา โลหิตวตฺถา โลหิตาลงฺการา, อเปฺปกเจฺจ ลิจฺฉวี โอทาตา โหนฺติ โอทาตวณฺณา โอทาตวตฺถา โอทาตาลงฺการาฯ อถ โข อมฺพปาลี คณิกา ทหรานํ ทหรานํ ลิจฺฉวีนํ อีสาย อีสํ ยุเคน ยุคํ จเกฺกน จกฺกํ อเกฺขน อกฺขํ ปฏิวเฏฺฏสิ [ปฏิวเตฺตสิ (ก.)]ฯ อถโข เต ลิจฺฉวี อมฺพปาลึ คณิกํเอตทโวจุํ – ‘‘กิสฺส, เช อมฺพปาลิ, ทหรานํ ทหรานํ [อมฺหากํ ทหรานํ ทหรานํ (สี. สฺยา.)] ลิจฺฉวีนํ อีสาย อีสํ ยุเคน ยุคํ จเกฺกน จกฺกํ อเกฺขน อกฺขํ ปฏิวเฏฺฏสี’’ติ? ‘‘ตถา หิ ปนมยา, อยฺยปุตฺตา, สฺวาตนาย พุทฺธปฺปมุโข ภิกฺขุสโงฺฆ นิมนฺติโต’’ติฯ ‘‘เทหิ, เช อมฺพปาลิ, อมฺหากํ เอตํ ภตฺตํ สตสหเสฺสนา’’ติฯ ‘‘สเจปิ เม, อยฺยปุตฺตา, เวสาลึ สาหารํ ทเชฺชยฺยาถ, เนว ทชฺชาหํ ตํ ภตฺต’’นฺติฯ อถ โข เต ลิจฺฉวี องฺคุลึ โผเฏสุํ – ‘‘ชิตมฺหา วต, โภ, อมฺพกาย, ปราชิตมฺห วต, โภ, อมฺพกายา’’ติฯ อถ โข เต ลิจฺฉวี เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุฯ อทฺทสา โข ภควา เต ลิจฺฉวี ทูรโตว อาคจฺฉเนฺต, ทิสฺวาน ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘เยหิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขูหิ เทวา ตาวติํสา อทิฏฺฐปุพฺพา, โอโลเกถ, ภิกฺขเว, ลิจฺฉวีปริสํ; อปโลเกถ, ภิกฺขเว, ลิจฺฉวีปริสํ; อุปสํหรถ, ภิกฺขเว, ลิจฺฉวีปริสํ ตาวติํสปริส’’นฺติฯ อถ โข เต ลิจฺฉวี ยาวติกา ยานสฺส ภูมิ, ยาเนน คนฺตฺวา ยานา ปโจฺจโรหิตฺวา ปตฺติกาว เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสิเนฺน โข เต ลิจฺฉวี ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสสิ สมาทเปสิ สมุเตฺตเชสิ สมฺปหํเสสิฯ อถ โข เต ลิจฺฉวี, ภควตา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิตา สมาทปิตา สมุเตฺตชิตา สมฺปหํสิตา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘อธิวาเสตุ โน, ภนฺเต, ภควา สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสเงฺฆนา’’ติฯ ‘‘อธิวุโฏฺฐมฺหิ, ลิจฺฉวี, สฺวาตนาย อมฺพปาลิยา คณิกาย ภตฺต’’นฺติฯ อถ โข เต ลิจฺฉวี องฺคุลึ โผเฏสุํ – ‘‘ชิตมฺห วต, โภ, อมฺพกาย, ปราชิตมฺห วต , โภ, อมฺพกายา’’ติฯ อถ โข เต ลิจฺฉวี ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกมิํสุฯ

อถ โข ภควา โกฏิคาเม ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา [มหาปรินิพฺพานสุเตฺต อนุสนฺธิ อญฺญถา อาคโต] เยน นาติกา [นาทิกา (สี. สฺยา.)] เตนุปสงฺกมิฯ ตตฺร สุทํ ภควา นาติเก วิหรติ คิญฺชกาวสเถฯ อถ โข อมฺพปาลี คณิกา ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน สเก อาราเม ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาทาเปตฺวา ภควโต กาลํ อาโรจาเปสิ – ‘‘กาโล, ภนฺเต, นิฏฺฐิตํ ภตฺต’’นฺติฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน อมฺพปาลิยา คณิกาย ปริเวสนา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิ สทฺธึ ภิกฺขุสเงฺฆน ฯ อถ โข อมฺพปาลี คณิกา พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตเปฺปตฺวา สมฺปวาเรตฺวา ภควนฺตํ ภุตฺตาวิํ

โอนีตปตฺตปาณึ เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข อมฺพปาลี คณิกา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อิมาหํ, ภนฺเต, อมฺพวนํ พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติฯ ปฏิคฺคเหสิ ภควา อารามํฯ อถ โข ภควา อมฺพปาลึ คณิกํ ธมฺมิยา กถายสนฺทเสฺสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุเตฺตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุฎฺฐายาสนา เยน มหาวนํ เตนุปสงฺกมิฯ ตตฺร สุทํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฎาคารสาลายํฯ

ลิจฺฉวีวตฺถุ นิฎฺฐิตํฯ

ลิจฺฉวิภาณวาโร นิฎฺฐิโต ตติโยฯ

๑๗๘. สีหเสนาปติวตฺถุ

๒๙๐. [อ. นิ. ๘.๑๒ อาทโย] เตน โข ปน สมเยน อภิญฺญาตา อภิญฺญาตา ลิจฺฉวี สนฺธาคาเร [สนฺถาคาเร (สี. สฺยา.)] สนฺนิสินฺนา สนฺนิปติตา อเนกปริยาเยน พุทฺธสฺส วณฺณํ ภาสนฺติ, ธมฺมสฺส วณฺณํ ภาสนฺติ, สงฺฆสฺส วณฺณํ ภาสนฺติฯ เตน โข ปน สมเยน สีโห เสนาปติ นิคณฺฐสาวโก ตสฺสํ ปริสายํ นิสิโนฺน โหติฯ อถ โข สีหสฺส เสนาปติสฺส เอตทโหสิ – ‘‘นิสฺสํสยํ โข โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ ภวิสฺสติ, ตถา หิเม อภิญฺญาตา อภิญฺญาตา ลิจฺฉวี สนฺถาคาเร สนฺนิสินฺนา สนฺนิปติตา อเนกปริยาเยน พุทฺธสฺส วณฺณํ ภาสนฺติ, ธมฺมสฺส วณฺณํ ภาสนฺติ, สงฺฆสฺส วณฺณํ ภาสนฺติฯ ยํนูนาหํ ตํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อุปสงฺกเมยฺยํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธ’’นฺติฯ อถ โข สีโห เสนาปติ เยน นิคโณฺฐ นาฎปุโตฺต เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา นิคณฺฐํ นาฎปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อิจฺฉามหํ, ภเนฺต, สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุ’’นฺติฯ ‘‘กึ ปน ตฺวํ, สีห, กิริยวาโท สมาโน อกิริยวาทํ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสสิ? สมโณ หิ, สีห, โคตโม อกิริยวาโท อกิริยาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตี’’ติฯ อถ โข สีหสฺส เสนาปติสฺส โย อโหสิ คมิกาภิสงฺขาโร ภควนฺตํ ทสฺสนาย, โสปฎิปฺปสฺสมฺภิฯ ทุติยมฺปิ โข อภิญฺญาตา อภิญฺญาตา ลิจฺฉวี สนฺธาคาเร สนฺนิสินฺนา สนฺนิปติตา อเนกปริยาเนน พุทฺธสฺส วณฺณํ ภาสนฺติ, ธมฺมสฺส วณฺณํ ภาสนฺติ, สงฺฆสฺส วณฺณํ ภาสนฺติฯ ทุติยมฺปิ โข สีหสฺส เสนาปติสฺส เอตทโหสิ – ‘‘นิสฺสํสยํ โข โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ ภวิสฺสติ, ตถา หิเม อภิญฺญาตา อภิญฺญาตา ลิจฺฉวี สนฺธาคาเร สนฺนิสินฺนา สนฺนิปติตา อเนกปริยาเยน พุทฺธสฺส วณฺณํ ภาสนฺติ, ธมฺมสฺส วณฺณํ ภาสนฺติ, สงฺฆสฺส วณฺณํ ภาสนฺติฯ ยํนูนาหํ ตํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อุปสงฺกเมยฺยํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธ’’นฺติฯ ทุติยมฺปิ โข สีโห เสนาปติ เยนนิคโณฺฐ นาฎปุโตฺต เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา นิคณฺฐํ นาฎปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อิจฺฉามหํ, ภเนฺต, สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุ’’นฺติฯ ‘‘กึ ปน ตฺวํ, สีห, กิริยวาโท สมาโน อกิริยวาทํ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสสิ? สมโณ หิ, สีห, โคตโม อกิริยวาโท อกิริยาย ธมฺมํ เทเสติ , เตน จ สาวเก วิเนตี’’ติฯ ทุติยมฺปิ โข สีหสฺส เสนาปติสฺส โย อโหสิ คมิกาภิสงฺขาโร ภควนฺตํ ทสฺสนาย, โส ปฎิปฺปสฺสมฺภิฯ ตติยมฺปิ โข อภิญฺญาตา อภิญฺญาตา ลิจฺฉวี สนฺธาคาเร สนฺนิสินฺนา สนฺนิปติตา อเนกปริยาเยน พุทฺธสฺส วณฺณํ ภาสนฺติ, ธมฺมสฺส วณฺณํ ภาสนฺติ, สงฺฆสฺส วณฺณํ ภาสนฺติฯ ตติยมฺปิ โข สีหสฺส เสนาปติสฺส เอตทโหสิ – ‘‘นิสฺสํสยํ โข โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ ภวิสฺสติ, ตถา หิเม อภิญฺญาตา อภิญฺญาตา ลิจฺฉวี สนฺธาคาเร สนฺนิสินฺนา สนฺนิปติตา อเนกปริยาเยน พุทฺธสฺส วณฺณํ ภาสนฺติ, ธมฺมสฺส วณฺณํ ภาสนฺติ, สงฺฆสฺส วณฺณํ ภาสนฺติฯ กิญฺหิ เม กริสฺสนฺติ นิคณฺฐา อปโลกิตา วา อนปโลกิตา วา? ยํนูนาหํ อนปโลเกตฺวาว นิคเณฺฐ ตํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อุปสงฺกเมยฺยํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธ’’นฺติฯ

อถ โข สีโห เสนาปติ ปญฺจหิ รถสเตหิ ทิวา ทิวสฺส เวสาลิยา นิยฺยาสิ ภควนฺตํ ทสฺสนายฯ ยาวติกา ยานสฺส ภูมิ, ยาเนน คนฺตฺวา ยานา ปโจฺจโรหิตฺวา ปตฺติโกว เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข สีโห เสนาปติ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''สุตํ เม ตํ, ภเนฺต, 'อกิริยวาโท สมโณ โคตโม อกิริยาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตี'ติฯ เย เต, ภเนฺต, เอวมาหํสุ 'อกิริยวาโท สมโณ โคตโม, อกิริยาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตี'ติฯ กจฺจิ เต, ภเนฺต, ภควโต วุตฺตวาทิโน, น จ ภควนฺตํ อภูเตน อพฺภาจิกฺขนฺติ, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากโรนฺติ, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหํ ฐานํ อาคจฺฉติ? อนพฺภกฺขาตุกามา หิ มยํ, ภเนฺต, ภควนฺต''นฺติฯ

๒๙๑. ''อตฺถิ, สีห, ปริยาโย, เยน มํ ปริยาเยน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – อกิริยวาโท สมโณ โคตโม, อกิริยาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตีติฯ อตฺถิ, สีห, ปริยาโย, เยน มํ ปริยาเยน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – กิริยวาโท สมโณ โคตโม กิริยาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตีติฯ อตฺถิ, สีห, ปริยาโย เยน มํ ปริยาเยน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – อุเจฺฉทวาโท สมโณ โคตโม อุเจฺฉทาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตีติฯ อตฺถิ, สีห, ปริยาโย, เยน มํ ปริยาเยน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – เชคุจฺฉี สมโณ โคตโม, เชคุจฺฉิตาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตีติฯ อตฺถิ, สีห, ปริยาโย, เยน มํ ปริยาเยน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – เวนยิโก สมโณ โคตโม, วินยาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตีติฯ อตฺถิ, สีห, ปริยาโย, เยน มํ ปริยาเยน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – ตปสฺสี สมโณ โคตโม, ตปสฺสิตาย ธมฺมํ เทเสติ, เตนจ สาวเก วิเนตีติฯ อตฺถิ, สีห, ปริยาโย, เยน มํ ปริยาเยน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – อปคโพฺภ สมโณ โคตโม, อปคพฺภตาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตีติฯ อตฺถิ, สีห , ปริยาโย, เยน มํ ปริยาเยน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – อสฺสโตฺถ สมโณ โคตโม, อสฺสาสาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตีติฯ

๒๙๒. ''กตโม จ, สีห, ปริยาโย, เยน มํ ปริยาเยน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – อกิริยวาโท สมโณ โคตโม, อกิริยาย ธมฺมํ เทเสติ , เตน จ สาวเก วิเนตีติ? อหญฺหิ, สีห, อกิริยํ วทามิ กายทุจฺจริตสฺส วจีทุจฺจริตสฺส มโนทุจฺจริตสฺส; อเนกวิหิตานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อกิริยํ วทามิฯ อยํ โข, สีห, ปริยาโย , เยน มํ ปริยาเยน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – อกิริยวาโท สมโณ โคตโม, อกิริยาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตีติฯ

''กตโม จ, สีห, ปริยาโย, เยน มํ ปริยาเยน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – กิริยวาโท สมโณ โคตโม, กิริยาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตีติ? อหญฺหิ, สีห, กิริยํ วทามิ กายสุจริตสฺส วจีสุจริตสฺส มโนสุจริตสฺส, อเนกวิหิตานํ กุสลานํ ธมฺมานํ กิริยํ วทามิฯ อยํ โข, สีห, ปริยาโย, เยน มํ ปริยาเยน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – กิริยวาโท สมโณ โคตโม, กิริยาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตีติฯ

''กตโม จ, สีห, ปริยาโย, เยน มํ ปริยาเยน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – อุเจฺฉทวาโท สมโณ โคตโม, อุเจฺฉทาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตีติ? อหญฺหิ, สีห, อุเจฺฉทํ วทามิ ราคสฺส โทสสฺส โมหสฺส; อเนกวิหิตานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อุเจฺฉทํ วทามิฯ อยํ โข , สีห, ปริยาโย, เยน มํ ปริยาเยน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – อุเจฺฉทวาโท สมโณ โคตโม อุเจฺฉทาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตีติฯ

‘‘กตโม จ, สีห, ปริยาโย เยน มํ ปริยาเยน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – เชคุจฺฉี สมโณ โคตโม, เชคุจฺฉิตาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตีติ? อหญฺหิ, สีห, ชิคุจฺฉามิ กายทุจฺจริเตน วจีทุจฺจริเตน มโนทุจฺจริเตน; อเนกวิหิตานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ สมาปตฺติยา ชิคุจฺฉามิฯ อยํ โข, สีห, ปริยาโย, เยน มํ ปริยาเยนสมฺมา วทมาโน วเทยฺย – เชคุจฺฉี สมโณ โคตโม, เชคุจฺฉิตาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตีติฯ

‘‘กตโม จ, สีห, ปริยาโย, เยน มํ ปริยาเยน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – เวนยิโก สมโณ โคตโม, วินยาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตีติ? อหญฺหิ, สีห, วินยาย ธมฺมํ เทเสมิ ราคสฺส โทสสฺส โมหสฺส; อเนกวิหิตานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ วินยาย ธมฺมํ เทเสมิฯ อยํ โข, สีห, ปริยาโย, เยน มํ ปริยาเยน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – เวนยิโก สมโณ โคตโม, วินยาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตีติฯ

‘‘กตโม จ, สีห, ปริยาโย, เยน มํ ปริยาเยน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – ตปสฺสี สมโณ โคตโม, ตปสฺสิตาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตีติ? ตปนียาหํ, สีห, ปาปเก อกุสเล ธมฺเม วทามิ – กายทุจฺจริตํ วจีทุจฺจริตํ มโนทุจฺจริตํฯ ยสฺส โข, สีห, ตปนียา ปาปกา อกุสลา ธมฺมาปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา, ตมหํ ตปสฺสีติ วทามิฯ ตถาคตสฺส โข, สีห, ตปนียา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ อยํ โข, สีห, ปริยาโย, เยน มํ ปริยาเยน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย ‘‘ตปสฺสี สมโณ โคตโมตปสฺสิตาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตี’’ติฯ

‘‘กตโม จ, สีห, ปริยาโย, เยน มํ ปริยาเยน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – อปคโพฺภ สมโณ โคตโม อปคพฺภตาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตีติ? ยสฺส โข, สีห, อายตึ คพฺภเสยฺยา ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา, ตมหํ อปคโพฺภติ วทามิฯ ตถาคตสฺส โข, สีห, อายตึ คพฺภเสยฺยา ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ อยํ โข, สีห, ปริยาโย, เยน มํ ปริยาเยน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – อปคโพฺภ สมโณ โคตโม, อปคพฺภตาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตีติฯ

‘‘กตโม จ, สีห, ปริยาโย, เยน มํ ปริยาเยน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – อสฺสตฺโถ สมโณ โคตโม อสฺสาสาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตีติ? อหญฺหิ, สีห, อสฺสตฺโถ ปรเมน อสฺสาเสน, อสฺสาสาย ธมฺมํ เทเสมิ, เตน จ สาวเก วิเนมิฯ อยํ โข, สีห, ปริยาโย, เยน มํ ปริยาเยน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – อสฺสตฺโถ สมโณ โคตโม อสฺสาสาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตี’’ติฯ

๒๙๓. เอวํวุตฺเต สีโห เสนาปติ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเต…เป…. อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ ‘‘อนุวิจฺจการํ [อนุวิชฺชการํ (ก.)] โข, สีห, กโรหิ; อนุวิจฺจกาโร ตุมฺหาทิสานํ ญาตมนุสฺสานํ สาธุ โหตี’’ติฯ ‘‘อิมินาปาหํ, ภนฺเต, ภควโต ภิโยฺยโสมตฺตาย อตฺตมโน อภิรโทฺธ, ยํ มํ ภควา เอวมาห – ‘อนุวิจฺจการํ โข, สีห, กโรหิ; อนุวิจฺจกาโร ตุมฺหาทิสานํ ญาตมนุสฺสานํ สาธุ โหตี’ติฯ มมญฺหิ, ภนฺเต, อญฺญติตฺถิยา สาวกํ ลภิตฺวา เกวลกปฺปํ เวสาลิํ ปฏากํ ปริหเรยฺยุํ – ‘สีโห โข อมฺหากํ เสนาปติ สาวกตฺตํ อุปคโต’ติฯ อถ จ ปน มํ ภควา เอวมาห – ‘อนุวิจฺจการํ โข, สีห, กโรหิ; อนุวิจฺจกาโร ตุมฺหาทิสานํ ญาตมนุสฺสานํ

สาธุ โหตี’ติฯ เอสาหํ, ภเนฺต, ทุติยมฺปิ ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ ‘‘ทีฆรตฺตํ โข เต, สีห, นิคณฺฐานํ โอปานภูตํ กุลํ, เยน เนสํ อุปคตานํ ปิณฺฑกํ ทาตพฺพํ มเญฺญยฺยาสี’’ติฯ ‘‘อิมินาปาหํ, ภเนฺต, ภควโต ภิโยฺยโสมตฺตาย อตฺตมโน อภิรโทฺธ, ยํ มํ ภควา เอวมาห – ‘ทีฆรตฺตํ โข เต, สีห, นิคณฺฐานํ โอปานภูตํ กุลํ, เยน เนสํ อุปคตานํ ปิณฺฑกํ ทาตพฺพํ มเญฺญยฺยาสี’ติฯ สุตํ เม ตํ, ภเนฺต, สมโณ โคตโม เอวมาห – ‘มยฺหเมว ทานํ ทาตพฺพํ, น อเญฺญสํ ทานํ ทาตพฺพํ; มยฺหเมว สาวกานํ ทานํ ทาตพฺพํ, น อเญฺญสํ สาวกานํ ทานํ ทาตพฺพํ ; มยฺหเมว ทินฺนํ มหปฺผลํ, น อเญฺญสํ ทินฺนํ มหปฺผลํ; มยฺหเมว สาวกานํ ทินฺนํ มหปฺผลํ, น อเญฺญสํ สาวกานํ ทินฺนํ มหปฺผล’นฺติฯ อถ จ ปน มํ ภควา นิคเณฺฐสุปิ ทาเน สมาทเปติฯ อปิ จ, ภเนฺต, มยเมตฺถ กาลํ ชานิสฺสามฯ เอสาหํ, ภเนฺต, ตติยมฺปิ ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ

อถ โข ภควา สีหสฺส เสนาปติสฺส อนุปุพฺพิํ กถํ กเถสิ, เสยฺยถิทํ – ทานกถํ…เป.…อปรปฺปจฺจโย สตฺถุสาสเน ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อธิวาเสตุ เม, ภเนฺต, ภควา สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธิํ ภิกฺขุสเงฺฆนา’’ติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ อถ โข สีโห เสนาปติ ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฎฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ

๒๙๔. อถโข สีโห เสนาปติ อญฺญตรํ ปุริสํ อาณาเปสิ – ‘‘คจฺฉ, ภเณ, ปวตฺตมํสํ ชานาหี’’ติฯ อถ โข สีโห เสนาปติ ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฎิยาทาเปตฺวา ภควโต กาลํ อาโรจาเปสิ – ‘‘กาโล, ภเนฺต, นิฎฺฐิตํ ภตฺต’’นฺติฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน สีหสฺส เสนาปติสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิ สทฺธิํ ภิกฺขุสเงฺฆนฯ

เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา นิคณฺฐา เวสาลิยํ รถิกาย รถิกํ สิงฺฆาฎเกน สิงฺฆาฎกํ พาหา ปคฺคยฺห กนฺทนฺติ – ‘‘อชฺช สีเหน เสนาปตินา ถูลํ ปสุํ วธิตฺวา สมณสฺส โคตมสฺส ภตฺตํ กตํ, ตํ สมโณ โคตโม ชานํ อุทฺทิสฺสกตํ มํสํ ปริภุญฺชติ ปฎิจฺจกมฺม’’นฺติฯ อถ โข อญฺญตโร ปุริโส เยน สีโห เสนาปติ เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา สีหสฺส เสนาปติสฺส อุปกณฺณเก อาโรเจสิ ‘‘ยคฺฆ, ภเนฺต, ชาเนยฺยาสิ, เอเต สมฺพหุลา นิคณฺฐา เวสาลิยํ รถิกาย รถิกํ สิงฺฆาฎเกน สิงฺฆาฎกํ พาหา ปคฺคยฺห กนฺทนฺติ – ‘อชฺช สีเหน เสนาปตินา ถูลํ ปสุํ วธิตฺวา สมณสฺส โคตมสฺส ภตฺตํ กตํ, ตํ สมโณ โคตโม ชานํ อุทฺทิสฺสกตํ มํสํ ปริภุญฺชติ ปฎิจฺจกมฺม’’’นฺติฯ ‘‘อลํ อโยฺย, ทีฆรตฺตมฺปิ เต อายสฺมนฺตา อวณฺณกามา พุทฺธสฺส, อวณฺณกามา ธมฺมสฺส, อวณฺณกามา สงฺฆสฺส; น จ ปน เต อายสฺมนฺตา ชิริทนฺติ ตํ ภควนฺตํ อสตา ตุจฺฉา มุสา อภูเตน อพฺภาจิกฺขนฺตา; น จ มยํ ชีวิตเหตุปิ สญฺจิจฺจ ปาณํ ชีวิตา โวโรเปยฺยามา’’ติฯ อถ โข สีโห เสนาปติ พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตเปฺปตฺวาสมฺปวาเรตฺวา ภควนฺตํ ภุตฺตาวิํ โอนีตปตฺตปาณิํ เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข สีหํ เสนาปติํ ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุเตฺตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุฎฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ อถ โข ภควา เอตสฺมิํ นิทาเน เอตสฺมิํ ปกรเณ ธมฺมิํ กถํ กตฺวา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘น, ภิกฺขเว, ชา นํ อุทฺทิสฺสกตํมํสํ ปริภุญฺชิตพฺพํฯ โย ปริภุเญฺชยฺย อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ติโกฎิปริสุทฺธํ มจฺฉมํสํ – อทิฎฺฐํ อสฺสุตํ อปริสงฺกิต’’นฺติฯ

สีหเสนาปติวตฺถุ นิฏฺฐิตํฯ

๑๗๙. กปฺปิยภูมิอนุชานนา

๒๙๕. เตนโข ปน สมเยน เวสาลี สุภิกฺขา โหติ สุสสฺสา สุลภปิณฺฑา, สุกรา อุเญฺฉน ปคฺคเหน ยาเปตุํฯ อถ โข ภควโต รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ – ‘‘ยานิ ตานิ มยา ภิกฺขูนํ อนุญฺญาตานิ ทุพฺภิเกฺข ทุสฺสเสฺส ทุลฺลภปิเณฺฑ อโนฺต วุฏฺฐํ อโนฺต ปกฺกํ สามํ ปกฺกํ อุคฺคหิตปฏิคฺคหิตกํ ตโต นีหฏํ ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคหิตํ วนฏฺฐํ โปกฺขรฏฺฐํ, อชฺชาปิ นุ โข ตานิ ภิกฺขู ปริภุญฺชนฺตี’’ติฯ อถ โข ภควา สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามเนฺตสิ – ‘‘ยานิ ตานิ, อานนฺท, มยา ภิกฺขูนํ อนุญฺญาตานิ ทุพฺภิเกฺข ทุสฺสเสฺส ทุลฺลภปิเณฺฑ อโนฺต วุฏฺฐํ อโนฺต ปกฺกํ สามํ ปกฺกํ อุคฺคหิตปฏิคฺคหิตกํ ตโต นีหฏํ ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคหิตํ วนฏฺฐํ โปกฺขรฏฺฐํ, อชฺชาปิ นุ โข ตานิ ภิกฺขู ปริภุญฺชนฺตี’’ติ? ‘‘ปริภุญฺชนฺติ ภควา’’ติฯ อถ โข ภควา เอตสฺมิํ นิทาเน เอตสฺมิํ ปกรเณ ธมฺมิํ กถํ กตฺวา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘ยานิ ตานิ, ภิกฺขเว, มยา ภิกฺขูนํ อนุญฺญาตานิ ทุพฺภิเกฺข ทุสฺสเสฺส ทุลฺลภปิเณฺฑ อโนฺต วุฏฺฐํ อโนฺต ปกฺกํ สามํ ปกฺกํ อุคฺคหิตปฏิคฺคหิตกํ ตโต นีหฏํ ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคหิตํ วนฏฺฐํ โปกฺขรฏฺฐํ, ตานาหํ อชฺชตเคฺค ปฏิกฺขิปามิฯ น, ภิกฺขเว, อโนฺต วุฏฺฐํ อโนฺต ปกฺกํ สามํ ปกฺกํอุคฺคหิตปฏิคฺคหิตกํ ปริภุญฺชิตพฺพํฯ โย ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ น จ, ภิกฺขเว, ตโต นีหฏํ ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคหิตํ วนฏฺฐํ โปกฺขรฏฺฐํ ภุตฺตาวินา ปวาริเตน อนติริตฺตํ ปริภุญฺชิตพฺพํฯ โย ปริภุเญฺชยฺย, ยถาธโมฺม กาเรตโพฺพ’’ติฯ

เตน โข ปน สมเยน ชานปทา มนุสฺสา พหุํ โลณมฺปิ, เตลมฺปิ, ตณฺฑุลมฺปิ, ขาทนียมฺปิ สกเฏสุ อาโรเปตฺวา พหารามโกฏฺฐเก สกฏปริวฏฺฏํ กริตฺวา อจฺฉนฺติ – ยทา ปฏิปาฏิํ ลภิสฺสาม, ตทา ภตฺตํ กริสฺสามาติฯ มหา จ เมโฆ อุคฺคโต โหติฯ อถ โข เต มนุสฺสา เยนายสฺมา อานโนฺท เตนุปสงฺกมิํสุ, อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจุํ – ‘‘อิธ, ภเนฺต อานนฺท, พหุํ โลณมฺปิ, เตลมฺปิ, ตณฺฑุลมฺปิ, ขาทนียมฺปิ สกเฏสุ อาโรปิตา ติฏฺฐนฺติ, มหา จ เมโฆ อุคฺคโต ; กถํ นุ โข, ภเนฺต อานนฺท, ปฏิปชฺชิตพฺพ’’นฺติ? อถ โข อายสฺมา อานโนฺท ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสิฯ ‘‘เตน หานนฺท, สโงฺฆ ปจฺจนฺติมํ วิหารํ กปฺปิยภูมิํ สมฺมนฺนิตฺวา ตตฺถ วาเสตุ, ยํ สโงฺฆ อากงฺขติ วิหารํ วา อฑฺฒโยคํ วา ปาสาทํ วา หมฺมิยํ วา คุหํ วาฯ เอวญฺจ ปน, ภิกฺขเว, สมฺมนฺนิตพฺพาฯ พฺยเตฺตน ภิกฺขุนา ปฏิพเลน สโงฺฆ ญาเปตโพฺพ –

‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆฯ ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ อิตฺถนฺนามํ วิหารํ กปฺปิยภูมิํ สมฺมเนฺนยฺย, เอสา ญตฺติฯ

‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆฯ สโงฺฆ อิตฺถนฺนามํ วิหารํ กปฺปิยภูมิํ สมฺมนฺนติ ฯ ยสฺสายสฺมโต ขมติ อิตฺถนฺนามสฺส วิหารสฺส กปฺปิยภูมิยา สมฺมุติ, โส ตุณฺหสฺส; ยสฺส นกฺขมติ, โส ภาเสยฺยฯ

‘‘สมฺมโต สเงฺฆน อิตฺถนฺนาโม วิหาโร กปฺปิยภูมิฯ ขมติ สงฺฆสฺส, ตสฺมา ตุณฺหี, เอวเมตํ ธารยามี’’ติฯ

เตน โข ปน สมเยน มนุสฺสา ตเตฺถว สมฺมุติยา [สมฺมติกาย (สฺยา.)] กปฺปิยภูมิยา ยาคุโย ปจนฺติ, ภตฺตานิ ปจนฺติ, สูปานิ สมฺปาเทนฺติ, มํสานิ โกเฏฺฏนฺติ, กฏฺฐานิ ผาเลนฺติฯ อโสฺสสิ โข

ภควา รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ ปจฺจุฏฺฐาย อุจฺจาสทฺทํ มหาสทฺทํ กาโกรวสทฺทํ, สุตฺวาน อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ – ''กึ นุ โข โส, อานนฺท, อุจฺจาสโทฺท มหาสโทฺท กาโกรวสโทฺท''ติ? ''เอตรหิ, ภนฺเต, มนุสฺสา ตเตฺถว สมฺมุติยา กปฺปิยภูมิยา ยาคุโย ปจนฺติ, ภตฺตานิ ปจนฺติ, สูปานิ สมฺปาเทนฺติ, มํสานิ โกเฏฺฏนฺติ, กฏฺฐานิ ผาเลนฺติฯ โส เอโส, ภควา, อุจฺจาสโทฺท มหาสโทฺท กาโกรวสโทฺท''ติฯ อถ โข ภควา เอตสฺมึ นิทาเน เอตสฺมึ ปกรเณ ธมฺมึ กถํ กตฺวา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ''น, ภิกฺขเว, สมฺมุติ [สมฺมติกา (สฺยา.)] กปฺปิยภูมิ ปริภุญฺชิตพฺพาฯ โย ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ติโสฺส กปฺปิยภูมิโย – อุสฺสาวนนฺติกํ โคนิสาทิกํ คหปติ''นฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา ยโสโช คิลาโน โหติฯ ตสฺสตฺถาย เภสชฺชานิ อาหริยนฺติฯ ตานิ ภิกฺขู พหิ วาเสนฺติฯ อุกฺกปิณฺฑิกาปิ ขาทนฺติ, โจราปิ หรนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ , ภิกฺขเว, สมฺมุตึ กปฺปิยภูมึ ปริภุญฺชิตุํ ฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, จตโสฺส กปฺปิยภูมิโย – อุสฺสาวนนฺติกํ โคนิสาทิกํ คหปตึ สมฺมุตินฺติฯ

กปฺปิยภูมิอนุชานนา นิฏฺฐิตาฯ

สีหภาณวาโร นิฏฺฐิโต จตุโตฺถฯ

๑๘๐. เมณฺฑกคหปติวตฺถุ

๒๙๖. เตนโข ปน สมเยน ภทฺทิยนคเร เมณฺฑโก คหปติ ปฏิวสติฯ ตสฺส เอวรูโป อิทฺธานุภาโว โหติ – สีสํ นหายิตฺวา ธญฺญาคารํ สมฺมชฺชาเปตฺวา พหิทฺวาเร นิสีทติ, อนฺตลิกฺขา ธญฺญสฺส ธารา โอปติตฺวา ธญฺญาคารํ ปูเรติฯ ภริยาย เอวรูโป อิทฺธานุภาโว โหติ – เอกํเยว อาฬฺหกถาลิกํ อุปนิสีทิตฺวา เอกญฺจ สูปภิญฺชนกํ [สูปภิญฺชรกํ (สี.)] ทาสกมฺมกรโปริสํ ภเตฺตน ปริวิสติ, น ตาว ตํ ขิยฺยติ [ขียติ (สี. สฺยา.)]ยาว สา น วุฏฺฐาติฯ ปุตฺตสฺส เอวรูโป อิทฺธานุภาโว โหติ – เอกํเยว สหสฺสตวิกํ คเหตฺวา ทาสกมฺมกรโปริสสฺส ฉมาสิกํ เวตนํ เทติ, น ตาว ตํ ขิยฺยติ ยาวสฺส หตฺถคตาฯ สุณิสาย เอวรูโป อิทฺธานุภาโว โหติ – เอกํเยว จตุโทณิกํ ปิฏกํ อุปนิสีทิตฺวา ทาสกมฺมกรโปริสสฺส ฉมาสิกํ ภตฺตํ เทติ, น ตาว ตํ ขิยฺยติ ยาว สา น วุฏฺฐาติฯ ทาสสฺส เอวรูโป อิทฺธานุภาโว โหติ – เอเกน นงฺคเลน กสนฺตสฺส สตฺต สีตาโย คจฺฉนฺติฯ

อโสฺสสิ โข ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร – ''อมฺหากํ กิร วิชิเต ภทฺทิยนคเร เมณฺฑโก คหปติ ปฏิวสติฯ ตสฺส เอวรูโป อิทฺธานุภาโว – สีสํ นหายิตฺวา ธญฺญาคารํ สมฺมชฺชาเปตฺวา พหิทฺวาเร นิสีทติ, อนฺตลิกฺขา ธญฺญสฺส ธารา โอปติตฺวา ธญฺญาคารํ ปูเรติฯ ภริยาย เอวรูโป อิทฺธานุภาโว – เอกํเยว อาฬฺหกถาลิกํ อุปนิสีทิตฺวา เอกญฺจ สูปภิญฺชนกํ ทาสกมฺมกรโปริสํ ภเตฺตน ปริวิสติ, น ตาว ตํ ขิยฺยติ ยาว สา น วุฏฺฐาติฯ ปุตฺตสฺส เอวรูโป อิทฺธานุภาโว – เอกํเยว สหสฺสตวิกํ คเหตฺวา ทาสกมฺมกรโปริสสฺส ฉมาสิกํ เวตนํ เทติ, น ตาว ตํ ขิยฺยติ ยาวสฺส หตฺถคตาฯ สุณิสาย เอวรูโป อิทฺธานุภาโว – เอกํเยว จตุโทณิกํ ปิฏกํ อุปนิสีทิตฺวา ทาสกมฺมกรโปริสสฺส ฉมาสิกํ ภตฺตํ เทติ, น ตาว ตํ ขิยฺยติ ยาว สา น วุฏฺฐาติฯ ทาสสฺส เอวรูโป อิทฺธานุภาโว – เอเกน นงฺคเลน กสนฺตสฺส สตฺต สีตาโย คจฺฉนฺตี''ติฯ อถ โข ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร อญฺญตรํ สพฺพตฺถกํ มหามตฺตํ อามเนฺตสิ – ''อมฺหากํ กิร, ภเณ, วิชิเต ภทฺทิยนคเร เมณฺฑโก คหปติ ปฏิวสติฯ ตสฺส เอวรูโป อิทฺธานุภาโว – สีสํ นหายิตฺวา ธญฺญาคารํ สมฺมชฺชาเปตฺวา

พหิทฺวาเร นิสีทติ, อนุตลิกฺขา ธญฺญสฺส ธารา โอปติตฺวา ธญฺญาคารํ ปูเรติฯ ภริยาย…เป.… ปุตฺตสฺส… สุณิสาย… ทาสสฺส เอวรูโป อิทฺธานุภาโว, เอเกน นงฺคเลน กสนฺตสฺส สตฺต สีตาโย คจฺฉนฺตีติฯ คจฺฉ, ภเณ, ชานาหิฯ ยถา มยา สามํ ทิฏฺฐํ, เอวํ ตว ทิฏฺฐํ ภวิสฺสตี''ติฯ

๒๙๗. เอวํ , เทวาติ โข โส มหามตฺโต รญฺโญ มาคธสฺส เสนิยสฺส พิมฺพิสารสฺส ปฏิสฺสุณิตฺวา จตุรงฺคินิยา เสนาย เยน ภทฺทิยํ เตน ปายาสิฯ อนุปุพฺเพน เยน ภทฺทิยํ เยน เมณฺฑโก คหปติ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เมณฺฑกํ คหปตึ เอตทโวจ – ''อหญฺหิ, คหปติ, รญฺญา อาณตฺโต 'อมฺหากํ กิร, ภเณ, วิชิเต ภทฺทิยนคเร เมณฺฑโก คหปติ ปฏิวสติ, ตสฺส เอวรูโป อิทฺธานุภาโว, สีสํ นหายิตฺวา…เป.… ภริยาย… ปุตฺตสฺส… สุณิสาย… ทาสสฺส เอวรูโป อิทฺธานุภาโว, เอเกน นงฺคเลน กสนฺตสฺส สตฺต สีตาโย คจฺฉนฺตี'ติ, คจฺฉ, ภเณ, ชานาหิฯ ยถา มยา สามํ ทิฏฺฐํ, เอวํ ตว ทิฏฺฐํ ภวิสฺสตี'ติฯ ปสฺสาม เต, คหปติ, อิทฺธานุภาว''นฺติฯ อถ โข เมณฺฑโก คหปติ สีสํ นหายิตฺวา ธญฺญาคารํ สมฺมชฺชาเปตฺวา พหิทฺวาเร นิสีทิ, อนฺตลิกฺขา ธญฺญสฺส ธารา โอปติตฺวา ธญฺญาคารํ ปูเรสิฯ ''ทิฏฺโฐ เต, คหปติ, อิทฺธานุภาโวฯ ภริยาย เต อิทฺธานุภาวํ ปสฺสิสฺสามา''ติฯ อถ โข เมณฺฑโก คหปติ ภริยํ อาณาเปสิ – ''เตน หิ จตุรงฺคินึ เสนํ ภตฺเตน ปริวิสา''ติฯ อถ โข เมณฺฑกสฺส คหปติสฺส ภริยา เอกํเยว อาฬฺหกถาลิกํ อุปนิสีทิตฺวา เอกญฺจ สูปภิญฺชนกํ จตุรงฺคินึ เสนํ ภตฺเตน ปริวิสิ, น ตาว ตํ ขิยฺยติ, ยาว สา น วุฏฺฐาติฯ ''ทิฏฺโฐ เต, คหปติ, ภริยายปิ อิทฺธานุภาโวฯ ปุตฺตสฺส เต อิทฺธานุภาวํ ปสฺสิสฺสามา''ติฯ อถ โข เมณฺฑโก คหปติ ปุตฺตํ อาณาเปสิ – ''เตน หิ จตุรงฺคินิยา เสนาย ฉมาสิกํ เวตนํ เทหี''ติ ฯ อถ โข เมณฺฑกสฺส คหปติสฺส ปุตฺโต เอกํเยว สหสฺสถวิกํ คเหตฺวา จตุรงฺคินิยา เสนาย ฉมาสิกํ เวตนํ อทาสิ, น ตาว ตํ ขิยฺยติ, ยาวสฺส หตฺถคตาฯ ''ทิฏฺโฐ เต, คหปติ, ปุตฺตสฺสปิ อิทฺธานุภาโวฯ สุณิสาย เต อิทฺธานุภาวํ ปสฺสิสฺสามา''ติฯ อถ โข เมณฺฑโก คหปติ สุณิสํ อาณาเปสิ – ''เตน หิ จตุรงฺคินิยา เสนาย ฉมาสิกํ ภตฺตํ เทหี''ติฯ อถ โข เมณฺฑกสฺส คหปติสฺส สุณิสา เอกํเยว จตุโทณิกํ ปิฏกํ อุปนิสีทิตฺวา จตุรงฺคินิยา เสนาย ฉมาสิกํ ภตฺตํ อทาสิ, น ตาว ตํ ขิยฺยติ ยาว สา น วุฏฺฐาติฯ ''ทิฏฺโฐ เต, คหปติ, สุณิสายปิ อิทฺธานุภาโวฯ ทาสสฺส เต อิทฺธานุภาวํ ปสฺสิสฺสามา''ติฯ ''มยฺหํ โข, สามิ, ทาสสฺส อิทฺธานุภาโว เขเตฺต ปสฺสิตพฺโพ''ติฯ ''อลํ, คหปติ, ทิฏฺโฐ เต ทาสสฺสปิ อิทฺธานุภาโว''ติฯ อถ โข โส มหามตฺโต จตุรงฺคินิยา เสนาย ปุนเทว ราชคหํ ปจฺจาคญฺฉิฯ เยน ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา รญฺโญ มาคธสฺส เสนิยสฺส พิมฺพิสารสฺส เอตมตฺถํ อาโรเจสิฯ

๒๙๘. อถโข ภควา เวสาลิยํ ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา เยน ภทฺทิยํ เตน จาริกํ ปกฺกามิ มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ อฑฺฒเตลเสหิ ภิกฺขุสเตหิฯ อถ โข ภควา อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโน เยน ภทฺทิยํ ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ ภควา ภทฺทิเย วิหรติ ชาติยา วเนฯ อโสฺสสิ โข เมณฺฑโก คหปติ – ''สมโณ ขลุ โภ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต ภทฺทิยํ อนุปฺปตฺโต ภทฺทิเย วิหรติ ชาติยา วเนฯ ตํ โข ปน ภควนฺตํ โคตมํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต – 'อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา' [ภควาติ (ก.)]ฯ โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติฯ โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติฯ สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตี''ติฯ อถ โข เมณฺฑโก คหปติ ภทฺรานิ ภทฺรานิ ยา

นานิ โยชาเปตฺวา ภทฺรํ ภทฺรํ ยานํ อภิรุหิตฺวา ภเทฺรหิ ภเทฺรหิ ยาเนหิภทฺทิยา นิยฺยาสิ ภควนฺตํ ทสฺสนายฯ อทฺทสํสุ โข สมฺพหุลา ติตฺถิยา เมณฺฑกํ คหปตึ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ, ทิสฺวาน เมณฺฑกํ คหปตึ เอตทโวจุํ – ‘‘กหํ ตฺวํ, คหปติ, คจฺฉสี’’ติ? ‘‘คจฺฉามหํ, ภนฺเต, ภควนฺตํ [อิทํ ปทํ สี. สฺยา. โปตฺถเกสุ นตฺถิ]สมณํ โคตมํ ทสฺสนายา’’ติฯ ‘‘กึ ปน ตฺวํ, คหปติ, กิริยวาโท สมาโน อกิริยวาทํ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสสิ? สมโณ หิ, คหปติ, โคตโม อกิริยวาโท อกิริยาย ธมฺมํ เทเสติ, เตน จ สาวเก วิเนตี’’ติฯ อถ โข เมณฺฑกสฺส คหปติสฺส เอตทโหสิ – ‘‘นิสฺสํสยํ, โข โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภวิสฺสติ, ยถยิเม ติตฺถิยา อุสูยนฺตี’’ติฯ ยาวติกา ยานสฺส ภูมิ, ยาเนน คนฺตฺวา ยานา ปจฺโจโรหิตฺวา ปตฺติโกว เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนสฺส โข เมณฺฑกสฺส คหปติสฺส ภควา อนุปุพฺพึ กถํ กเถสิ, เสยฺยถิทํ – ทานกถํ…เป.… อปรปฺปจฺจโย สตฺถุสาสเน ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเต…เป.… อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คตํ ฯ อธิวาเสตุ จ เม, ภนฺเต, ภควา สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสเงฺฆนา’’ติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ อถ โข เมณฺฑโก คหปติ ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ

อถ โข เมณฺฑโก คหปติ ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาทาเปตฺวา ภควโต กาลํ อาโรจาเปสิ – ‘‘กาโล, ภนฺเต, นิฏฺฐิตํ ภตฺต’’นฺติฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน เมณฺฑกสฺส คหปติสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ สทฺธึ ภิกฺขุสเงฺฆนฯ อถ โข เมณฺฑกสฺส คหปติสฺส ภริยา จ ปุตฺโต จ สุณิสา จ ทาโส จ เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ , อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เตสํ ภควา อนุปุพฺพึ กถํ กเถสิ, เสยฺยถิทํ – ทานกถํ…เป.…อปรปฺปจฺจยา สตฺถุสาสเน ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเต…เป.… เอเต มยํ, ภนฺเต, ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉาม ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสเก โน ภควา ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปเต สรณํคเต’’ติฯ อถ โข เมณฺฑโก คหปติ พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตเปฺปตฺวา สมฺปวาเรตฺวา ภควนฺตํ ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข เมณฺฑโก คหปติ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ยาว, ภนฺเต, ภควา ภทฺทิเย วิหรติ ตาว อหํ พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ธุวภเตฺตนา’’ติฯ อถ โข ภควา เมณฺฑกํ คหปตึ ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุเตฺตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ

เมณฺฑกคหปติวตฺถุ นิฏฺฐิตํฯ

๑๘๑. ปญฺจโครสาทิอนุชานนา

๒๙๙. อถ โข ภควา ภทฺทิเย ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา เมณฺฑกํ คหปตึ อนาปุจฺฉา เยน องฺคุตฺตราโป เตน จาริกํ ปกฺกามิ มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธึ อฑฺฒเตลเสหิ ภิกฺขุสเตหิฯ อโสฺสสิ โข เมณฺฑโก คหปติ – ‘‘ภควา กิร เยน องฺคุตฺตราโป เตน จาริกํ ปกฺกโนฺต มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธึ อฑฺฒเตลเสหิ ภิกฺขุสเตหี’’ติฯ อถ โข เมณฺฑโก คหปติ ทาเส จ กมฺมกเร จ อาณาเปสิ – ‘‘เตน หิ, ภเณ, พหุํ โลณมฺปิ, เตลมฺปิ, ตณฺฑุลมฺปิ, ขาทนียมฺปิ สกเฏสุ อาโรเปตฺวา อาคจฺฉถ, อฑฺฒเตลสานิ จ โคปาลกสตานิ อฑฺฒเตลสานิ จ เธนุสตานิ อาทาย อาคจฺฉนฺตุ, ยตฺถ ภควนฺตํ ปสฺสิสฺสาม ตตฺถ ตรุเณน [ธารุเณฺหน (สี. สฺยา.)] ขีเรน โภเชสฺสามา’’ติฯ อถ โข เมณฺฑโก คหปติ ภ

ควนฺตํ อนฺตรามคฺเค กนฺตาเร สมฺภาเวสิฯ อถ โข เมณฺฑโก คหปติ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข เมณฺฑโก คหปติ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อธิวาเสตุ เม, ภนฺเต, ภควา สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนา’’ติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ อถ โข เมณฺฑโก คหปติ ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ

อถ โข เมณฺฑโก คหปติ ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาทาเปตฺวา ภควโต กาลํ อาโรจาเปสิ – ‘‘กาโล, ภนฺเต, นิฏฺฐิตํ ภตฺต’’นฺติฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน เมณฺฑกสฺส คหปติสฺส ปริเวสนา เตนุปสงฺกมิ ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนฯ อถ โข เมณฺฑโก คหปติ อฑฺฒเตลสานิ โคปาลกสตานิ อาณาเปสิ – ‘‘เตนหิ, ภเณ, เอกเมกํ เธนุํ คเหตฺวา เอกเมกสฺส ภิกฺขุโน อุปติฏฺฐถ ตรุเณน ขีเรน โภเชสฺสามา’’ติฯ อถ โข เมณฺฑโก คหปติ พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปสิ สมฺปวาเรสิ, ตรุเณน จ ขีเรนฯ ภิกฺขู กุกฺกุจฺจายนฺตา ขีรํ น ปฏิคฺคณฺหนฺติฯ ปฏิคฺคณฺหถ, ภิกฺขเว, ปริภุญฺชถาติฯ อถ โข เมณฺฑโก คหปติ พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปตฺวา สมฺปวาเรตฺวา ตรุเณน จ ขีเรน ภควนฺตํ ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข เมณฺฑโก คหปติ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สนฺติ, ภนฺเต, มคฺคา กนฺตารา, อปฺโปทกา อปฺปภกฺขา, น สุกรา อปาเถยฺเยน คนฺตุํฯ สาธุ, ภนฺเต, ภควา ภิกฺขูนํ ปาเถยฺยํ อนุชานาตู’’ติฯ อถ โข ภควา เมณฺฑกํ คหปตึ ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุตฺเตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ อถ โข ภควา เอตสฺมึ นิทาเน เอตสฺมึ ปกรเณ ธมฺมึ กถํ กตฺวา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปญฺจ โครเส – ขีรํ, ทธึ, ตกฺกํ, นวนีตํ, สปฺปึฯ สนฺติ, ภิกฺขเว, มคฺคา กนฺตารา อปฺโปทกา อปฺปภกฺขา, น สุกรา อปาเถยฺเยน คนฺตุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปาเถยฺยํ ปริเยสิตุํ ตณฺฑุโล ตณฺฑุลตฺถิเกน, มุคฺโค มุคฺคตฺถิเกน, มาโส มาสตฺถิเกน, โลณํ โลณตฺถิเกน , คุโฬ คุฬตฺถิเกน, เตลํ เตลตฺถิเกน, สปฺปิ สปฺปิตฺถิเกนฯ สนฺติ, ภิกฺขเว, มนุสฺสา, สทฺธา ปสนฺนา, เต กปฺปิยการกานํ หตฺเถ หิรญฺญํ อุปนิกฺขิปนฺติ – ‘อิมินา อยฺยสฺส ยํ กปฺปิยํ ตํ เทถา’ติฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยํ ตโต กปฺปิยํ ตํ สาทิตุํ; น เตฺววาหํ, ภิกฺขเว, เกนจิ ปริยาเยน ชาตรูปรชตํ สาทิตพฺพํ ปริเยสิตพฺพนฺติ วทามี’’ติฯ

ปญฺจโครสาทิอนุชานนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๘๒. เกณิยชฏิลวตฺถุ

๓๐๐. [ม. นิ. ๒.๓๙๖ อาทโย; สุ. นิ. เสลสุตฺตมฺปิ ปสฺสิตพฺพํ]อถ โข ภควา อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโน เยน อาปณํ ตทวสริฯ อโสฺสสิ โข เกณิโย ชฏิโล – ‘‘สมโณ ขลุ โภ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต อาปณํ อนุปฺปตฺโต, ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต…เป.… สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตี’’ติฯ อถ โข เกณิยสฺส ชฏิลสฺส เอตทโหสิ – ‘‘กึ นุ โข อหํ สมณสฺส โคตมสฺส หราเปยฺย’’นฺติฯ อถ โข เกณิยสฺส ชฏิลสฺส เอตทโหสิ – ‘‘เยปิ โข เตพฺราหฺมณานํ [อยํ ปาโฐ ที. นิ. ๑.๒๘๕, ๕๒๖, ๕๓๖; ม. นิ. ๒.๔๒๗; อ. นิ. ๕.๑๙๑-๑๙๒ อาทโย] ปุพฺพกา อิสโย มนฺตานํ กตฺตาโร มนฺตานํ ปวตฺตาโร, เยสมิทํ เอตรหิ พฺราหฺมณา โปราณํ มนฺตปทํ คีตํ ปวุตฺตํ สมิหิตํ, ตทนุคายนฺติ ตทนุภาสนฺติ, ภาสิตมนุภา

สนฺติ, วาจิตมนุวาเจนฺติ, เสยฺยถิทํ – อฏฺฐโก วามโก วามเทโว เวสฺสามิโตฺต ยมตคฺคิ [ยมทคฺคิ (ก.)] องฺคีรโส ภารทฺวาโช วาเสฏฺโฐ กสฺสโป ภคุ [อยํ ปาโฐ ที. นิ. ๑.๒๘๕, ๕๒๖, ๕๓๖; ม. นิ. ๒.๔๒๗; อ. นิ. ๕.๑๙๑-๑๙๒ อาทโย], รตฺตูปรตา วิรตา วิกาลโภชนา, เต เอวรูปานิ ปานานิ สาทิยึสุฯ สมโณปิ โคตโม รตฺตูปรโต วิรโต วิกาลโภชนา, อรหติ สมโณปิ โคตโม เอวรูปานิ ปานานิ สาทิยิตุ''นฺติ ปหูตํ ปานํ ปฏิยาทาเปตฺวา กาเชหิ คาหาเปตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิ; สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข เกณิโย ชฏิโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''ปฏิคฺคณฺหาตุ เม ภวํ โคตโม ปาน''นฺติฯ เตน หิ, เกณิย, ภิกฺขูนํ เทหีติฯ อถ โข เกณิโย ชฏิโล ภิกฺขูนํ เทติฯ ภิกฺขู กุกฺกุจฺจายนฺตา น ปฏิคฺคณฺหนฺติฯ ปฏิคฺคณฺหถ, ภิกฺขเว, ปริภุญฺชถาติฯ อถ โข เกณิโย ชฏิโล พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปหูเตหิ ปาเนหิ สหตฺถา สนฺตเปฺปตฺวา สมฺปวาเรตฺวา ภควนฺตํ โธตหตฺถํ โอนีตปตฺตปาณิํ เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข เกณิยํ ชฏิลํ ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสสิ สมาทเปสิ สมุเตฺตเชสิ สมฺปหํเสสิฯ อถ โข เกณิโย ชฏิโล ภควตา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิโต สมาทปิโต สมุเตฺตชิโต สมฺปหํสิโต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อธิวาเสตุ เมภวํ โคตโม สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธิํ ภิกฺขุสเงฺฆนา''ติฯ มหา โข, เกณิย, ภิกฺขุสโงฺฆ อฑฺฒเตลสานิ ภิกฺขุสตานิ, ตฺวญฺจ พฺราหฺมเณสุ อภิปฺปสโนฺนติฯ ทุติยมฺปิ โข เกณิโย ชฏิโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''กิญฺจาปิ โข, โภ โคตม, มหา ภิกฺขุสโงฺฆ อฑฺฒเตลสานิ ภิกฺขุสตานิ, อหญฺจ พฺราหฺมเณสุ อภิปฺปสโนฺน, อธิวาเสตุ เม ภวํ โคตโม สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธิํ ภิกฺขุสเงฺฆนา''ติฯ มหา โข, เกณิย, ภิกฺขุสโงฺฆ อฑฺฒเตลสานิ ภิกฺขุสตานิ, ตฺวญฺจ พฺราหฺมเณสุ อภิปฺปสโนฺนติ ฯ ตติยมฺปิ โข เกณิโย ชฏิโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''กิญฺจาปิ โข, โภ โคตม, มหา ภิกฺขุสโงฺฆ อฑฺฒเตลสานิ ภิกฺขุสตานิ, อหญฺจ พฺราหฺมเณสุ อภิปฺปสโนฺน, อธิวาเสตุ ภวํ โคตโม สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธิํ ภิกฺขุสเงฺฆนา''ติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ อถ โข เกณิโย ชฏิโล ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ อถ โข ภควา เอตสฺมิํ นิทาเน เอตสฺมิํ ปกรเณ ธมฺมิํ กถํ กตฺวา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อฏฺฐ ปานานิ – อมฺพปานํ ชมฺพุปานํ โจจปานํ โมจปานํ มธูกปานํ [มธุปานํ (สี. สฺยา.)]มุทฺทิกปานํ สาลูกปานํ ผารุสกปานํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สพฺพํ ผลรสํ ฐเปตฺวา ธญฺญผลรสํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สพฺพํ ปตฺตรสํ ฐเปตฺวาฑากรสํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สพฺพํ ปุปฺผรสํ ฐเปตฺวา มธูกปุปฺผรสํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อุจฺฉุรส''นฺติฯ

อถ โข เกณิโย ชฏิโล ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน สเก อสฺสเม ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาทาเปตฺวา ภควโต กาลํ อาโรจาเปสิ – ''กาโล, โภ โคตม, นิฏฺฐิตํ ภตฺต''นฺติฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน เกณิยสฺส ชฏิลสฺส อสฺสโม เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิ สทฺธิํ ภิกฺขุสเงฺฆนฯ อถ โข เกณิโย ชฏิโล พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตเปฺปตฺวา สมฺปวาเรตฺวา ภควนฺตํ ภุตฺตาวิํ โอนีตปตฺตปาณิํ เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข เกณิยํ ชฏิลํ ภควา อิมาหิ คาถาหิ อนุโมทิ –

''อคฺคิหุตฺตมุขา ยญฺญา, สาวิตฺตี ฉนฺทโส มุขํ;
ราชา มุขํ มนุสฺสานํ, นทีนํ สาคโร มุขํฯ

''นกฺขตฺตานํ มุขํ จโนฺท, อาทิโจฺจ ตปตํ มุขํ;
ปุญฺญํ อากงฺขมานานํ สโงฺฆ, เว ยชตํ มุข''นฺติฯ

อถ โข ภควา เกณิยํ ชฏิลํ อิมาหิ คาถาหิ อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ

เกณิยชฏิลวตฺถุ นิฏฺฐิตํฯ

๑๘๓. โรชมลฺลวตฺถุ

๓๐๑. อถโข ภควา อาปเณ ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา เยน กุสินารา เตน จาริกํ ปกฺกามิ มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ อฑฺฒเตฬเสหิ ภิกฺขุสเตหิฯ อโสฺสสุํ โข โกสินารกา มลฺลา – ‘‘ภควา กิร กุสินารํ อาคจฺฉติ มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ อฑฺฒเตฬเสหิ ภิกฺขุสเตหี’’ติฯ เต สงฺครํ [สงฺกรํ (ก.)] อกํสุ – ‘‘โย ภควโต ปจฺจุคฺคมนํ น กริสฺสติ, ปญฺจสตานิสฺส ทโณฺฑ’’ติฯ เตน โข ปน สมเยน โรโช มโลฺล อายสฺมโต อานนฺทสฺส สหาโย โหติฯ อถ โข ภควา อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน กุสินารา ตทวสริฯ อถ โข โกสินารกา มลฺลา ภควโต ปจฺจุคฺคมนํ อกํสุฯ อถ โข โรโช มโลฺลภควโต ปจฺจุคฺคมนํ กริตฺวา เยนายสฺมา อานโนฺท เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตํ โข โรชํ มลฺลํ อายสฺมา อานโนฺท เอตทโวจ – ‘‘อุฬารํ โข เต อิทํ, อาวุโส โรช, ยํ ตฺวํ ภควโต ปจฺจุคฺคมนํ อกาสี’’ติฯ ‘‘นาหํ, ภเนฺต อานนฺท, พหุกโต พุเทฺธ วา ธเมฺม วา สเงฺฆ วา; อปิ จ ญาตีหิ สงฺคโร กโต – ‘โย ภควโต ปจฺจุคฺคมนํ น กริสฺสติ, ปญฺจสตานิสฺส ทโณฺฑ’’’ติ; โส โข อหํ, ภเนฺต อานนฺท, ญาตีนํ ทณฺฑภยา เอวาหํ ภควโต ปจฺจุคฺคมนํ อกาสินฺติฯ อถ โข อายสฺมา อานโนฺท อนตฺตมโน อโหสิ’ กถญฺหิ นาม โรโช มโลฺล เอวํ วกฺขตี’ติ? อถ โข อายสฺมา อานโนฺท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา อานโนฺท ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อยํ, ภเนฺต, โรโช มโลฺล อภิญฺญาโต ญาตมนุโสฺสฯ มหตฺถิโก โข ปน เอวรูปานํ ญาตมนุสฺสานํ อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย ปสาโทฯ สาธุ, ภเนฺต, ภควา ตถา กโรตุ, ยถา โรโช มโลฺล อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย ปสีเทยฺยา’’ติฯ ‘‘น โข ตํ, อานนฺท, ทุกฺกรํ ตถาคเตน, ยถา โรโช มโลฺล อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย ปสีเทยฺยา’’ติฯ

อถ โข ภควา โรชํ มลฺลํ เมเตฺตน จิเตฺตน ผริตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปาวิสิฯ อถ โข โรโช มโลฺล ภควโต เมเตฺตน จิเตฺตน ผุโฏฺฐ, เสยฺยถาปิ นาม คาวิํ ตรุณวโจฺฉ, เอวเมว, วิหาเรน วิหารํ ปริเวเณน ปริเวณํ อุปสงฺกมิตฺวา ภิกฺขู ปุจฺฉติ – ‘‘กหํ นุ โข, ภเนฺต, เอตรหิ โส ภควา วิหรติ อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ, ทสฺสนกามา หิ มยํ ตํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธ’’นฺติฯ ‘‘เอสาวุโส โรช, วิหาโรสํวุตทฺวาโร, เตน อปฺปสโทฺท อุปสงฺกมิตฺวา อตรมาโน อาฬินฺทํ ปวิสิตฺวา อุกฺกาสิตฺวา อคฺคฬํ อาโกเฏหิ, วิวริสฺสติ เต ภควา ทฺวาร’’นฺติฯ อถ โข โรโช มโลฺล เยน โส วิหาโร สํวุตทฺวาโร, เตน อปฺปสโทฺท อุปสงฺกมิตฺวา อตรมาโน อาฬินฺทํ ปวิสิตฺวา อุกฺกาสิตฺวา อคฺคฬํ อาโกเฏสิฯ วิวริ ภควา ทฺวารํฯ อถ โข โรโช มโลฺล วิหารํ ปวิสิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิฺนนสฺส โข โรชสฺส มลฺลสฺส ภควา อนุปุพฺพิํ กถํ กเถสิ, เสยฺยถิทํ – ทานกถํ…เป.… อปรปฺปจฺจโย สตฺถุสาสเน ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สาธุ, ภเนฺต, อยฺยา มมเญฺญว ปฏิคฺคเณฺหยฺยุํ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ, โน อเญฺญส’’นฺติฯ ‘‘เยสํ โข, โรช, เสเกฺขน ญาเณน เสเกฺขน ทสฺสเนน ธโมฺม ทิโฏฺฐ เสยฺยถาปิ ตยา, เตสมฺปิ เอวํ โหติ – ‘อโห นูน อยฺยา อมฺหากเญฺญว ปฏิคฺคเณฺหยฺยุํ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ, โน อเญฺญส’นฺติฯ เตน หิ, โรช, ตว เจว ปฏิคฺคหิสฺสนฺติ อเญฺญสญฺจา’’ติฯ

๓๐๒. เตนโข ปน สมเยน กุสินาราย์ ปณีตานํ ภตฺตานํ ภตฺตปฏิปาฏิ อฎฺฐิตา โหติฯ อถ โข โรชสฺส มลฺลสฺส ปฏิปาฏึ อลภนฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘‘ยํนูนาหํ ภตฺตคฺคํ โอโลเกยฺยํ, ยํ ภตฺตเคฺค นาสฺส, ตํ ปฏิยาเทยฺย’’นฺติฯ อถ โข โรโช มโลฺล ภตฺตคฺคํ โอโลเกโนฺต เทฺว นาทฺทส – ฑากญฺจ ปิฏฺฐขาทนียญฺจฯ อถ โข โรโช มโลฺล เยนายสฺมา อานโนฺท เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํเอตทโวจ – ‘‘อิธ เม, ภเนฺต อานนฺท, ปฏิปาฏึ อลภนฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ ภตฺตคฺคํ โอโลเกยฺยํ, ยํ ภตฺตเคฺค นาสฺส, ตํ ปฏิยาเทยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, ภเนฺต อานนฺท, ภตฺตคฺคํ โอโลเกโนฺต เทฺว นาทฺทสํ – ฑากญฺจ ปิฏฺฐขาทนียญฺจฯ สจาหํ, ภเนฺต อานนฺท, ปฏิยาเทยฺยํ ฑากญฺจ ปิฏฺฐขาทนียญฺจ, ปฏิคฺคเณฺหยฺย เม ภควา’’ติ? ‘‘เตน หิ, โรช, ภควนฺตํ ปฏิปุจฺฉิสฺสามี’’ติฯ อถ โข อายสฺมา อานโนฺท ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสิฯ ‘‘เตน หานนฺท, ปฏิยาเทตู’’ติฯ ‘‘เตน หิ, โรช, ปฏิยาเทหี’’ติฯ อถ โข โรโช มโลฺล ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปหูตํ ฑากญฺจ ปิฏฺฐขาทนียญฺจ ปฏิยาทาเปตฺวา ภควโต อุปนาเมสิ ‘‘ปฏิคฺคณฺหาตุ เม, ภเนฺต, ภควา ฑากญฺจ ปิฏฺฐขาทนียญฺจา’’ติฯ ‘‘เตน หิ, โรช, ภิกฺขูนํ เทหี’’ติฯ อถ โข โรโช มโลฺล ภิกฺขูนํ เทติฯ ภิกฺขู กุกฺกุจฺจายนฺตา น ปฏิคฺคณฺหนฺติ ฯ ‘‘ปฏิคฺคณฺหถ, ภิกฺขเว, ปริภุญฺชถา’’ติฯ อถ โข โรโช มโลฺล พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปหูเตหิ ฑาเกหิ จ ปิฏฺฐขาทนีเยหิ จ สหตฺถา สนฺตเปฺปตฺวา สมฺปวาเรตฺวา ภควนฺตํ โธตหตฺถํ โอนีตปตฺตปาณึ เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข โรชํ มลฺลํ ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุเตฺตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุฎฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ อถ โข ภควา เอตสฺมึ นิทาเน เอตสฺมึ ปกรเณ ธมฺมึ กถํ กตฺวา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สพฺพญฺจ ฑากํ สพฺพญฺจ ปิฏฺฐขาทนีย’’นฺติฯ

โรชมลฺลวตฺถุ นิฎฺฐิตํฯ

๑๘๔. วุฑฺฒปพฺพชิตวตฺถุ

๓๐๓. อถโข ภควา กุสินาราย์ ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา เยน อาตุมา เตน จาริกํ ปกฺกามิ มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธึ อฑฺฒเตลเสหิ ภิกฺขุสเตหิฯ เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร วุฑฺฒปพฺพชิโต อาตุมายํ ปฏิวสติ นหาปิตปุโพฺพฯ ตสฺส เทฺว ทารกา โหนฺติ, มญฺชุกา ปฏิภาเนยฺยกา, ทกฺขา ปริโยทาตสิปฺปา สเก อาจริยเก นหาปิตกเมฺมฯ อโสฺสสิ โข โส วุฑฺฒปพฺพชิโต – ‘‘ภควา กิร อาตุมํ อาคจฺฉติ มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธึ อฑฺฒเตลเสหิภิกฺขุสเตหี’’ติฯ อถ โข โส วุฑฺฒปพฺพชิโต เต ทารเก เอตทโวจ – ‘‘ภควา กิร, ตาตา, อาตุมํ อาคจฺฉติ มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธึ อฑฺฒเตลเสหิ ภิกฺขุสเตหิฯ คจฺฉถ ตุเมฺห, ตาตา, ขุรภณฺฑํ อาทาย นาฬิยาวาปเกน อนุฆรกํ อนุฆรกํ อาหิณฺฑถ, โลณมฺปิ, เตลมฺปิ, ตณฺฑุลมฺปิ, ขาทนียมฺปิ สํหรถ, ภควโต อาคตสฺส ยาคุปานํ กริสฺสามา’’ติฯ ‘‘เอวํ, ตาตา’’ติ โข เต ทารกา ตสฺส วุฑฺฒปพฺพชิตสฺส ปฏิสฺสุณิตฺวา ขุรภณฺฑํ อาทาย นาฬิยาวาปเกน อนุฆรกํ อนุฆรกํ อาหิณฺฑนฺติ, โลณมฺปิ, เตลมฺปิ, ตณฺฑุลมฺปิ, ขาทนียมฺปิ สํหรนฺตาฯ มนุสฺสา เต ทารเก มญฺชุเก ปฏิภาเนยฺยเก ปสฺสิตฺวา เยปิ น การาเปตุกามา เตปิ การาเปนฺติ, การาเปตฺวาปิ พหุํ เทนฺติฯ อถ โข เต ทารกา พหุํ โลณมฺปิ, เตลมฺปิ, ตณฺฑุลมฺปิ, ขาทนียมฺปิ สํหริํสุฯ

อถ โข ภควา อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน อาตุมา ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ ภควา อาตุมายํ วิหรติ ภุสาคาเรฯ อถ โข โส วุฑฺฒปพฺพชิโต ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปหูตํ ยาคุํ ปฏิยาทาเปตฺวา ภควโต อุปนาเมสิ – ‘‘ปฏิคฺคณฺหาตุ เม, ภเนฺต, ภควา ยาคุ’’นฺติฯ ชานนฺตาปิตถาคตา ปุจฺฉนฺ

ติ…เป…. สาวกานํ วา สิกฺขาปทํ ปญฺญเปสฺสามาติฯ อถ โข ภควา ตํ วุฑฺฒปพฺพชิตํ เอตทโวจ – ‘‘กุตายํ, ภิกฺขุ ยาคู’’ติ? อถ โข โส วุฑฺฒปพฺพชิโต ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสิฯ วิครหิ พุทฺโธ ภควา, ‘‘อนนุจฺฉวิกํ, โมฆปุริส, อนนุโลมิกํ อปฺปติรูปํ อสฺสามณกํ อกปฺปิยํ อกรณียํฯ กถญฺหิ นาม ตฺวํ, โมฆปุริส, ปพฺพชิโต อกปฺปิเย สมาทเปสฺสสิ [สมาทเปสิ (ก.)]ฯ เนตํ, โมฆปุริส, อปฺปสนฺนานํ วา ปสาทาย…เป…. วิครหิตฺวา ธมฺมิํ กถํ กตฺวา ภิกฺขู อามเนฺตสิ ‘น, ภิกฺขเว, ปพฺพชิเตน อกปฺปิเย สมาทเปตพฺพํ, โย สมาทเปยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ น จ, ภิกฺขเว, นหาปิตปุเพฺพน ขุรภณฺฑํ ปริหริตพฺพํฯ โย ปริหเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’’ติฯ

อถ โข ภควา อาตุมายํ ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา เยน สาวตฺถิเตน จาริกํ ปกฺกามิฯ อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน สาวตฺถิ ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน สาวตฺถิยํ พหุํ ผลขาทนียํ อุปฺปนฺนํ โหติฯ อถ โข ภิกฺขูนํ เอตทโหสิ – ‘‘กิํ นุ โข ภควตา ผลขาทนียํ อนุญฺญาตํ, กิํ อนนุญฺญาต’’นฺติ? ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สพฺพํ ผลขาทนีย’’นฺติฯ

๓๐๔. เตนโข ปน สมเยน สงฺฆิกานิ พีชานิ ปุคฺคลิกาย ภูมิยา โรปิยนฺติ, ปุคฺคลิกานิ พีชานิ สงฺฆิกาย ภูมิยา โรปิยนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ สงฺฆิกานิ, ภิกฺขเว, พีชานิ ปุคฺคลิกาย ภูมิยา โรปิตานิ ภาคํ ทตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพานิฯ ปุคฺคลิกานิ พีชานิ สงฺฆิกาย ภูมิยา โรปิตานิ ภาคํ ทตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพานีติฯ

วุฑฺฒปพฺพชิตวตฺถุ นิฏฺฐิตํฯ

๑๘๕. จตุมหาปเทสกถา

๓๐๕. เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขูนํ กิสฺมิญฺจิ กิสฺมิญฺจิ ฐาเน กุกฺกุจฺจํ อุปฺปชฺชติ – ‘‘กิํ นุ โข ภควตา อนุญฺญาตํ, กิํ อนนุญฺญาต’’นฺติ? ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ ‘‘ยํ, ภิกฺขเว, มยา ‘อิทํ น กปฺปตี’ติ อปฺปฏิกฺขิตฺตํ ตเญฺจ อกปฺปิยํ อนุโลเมติ, กปฺปิยํ ปฏิพาหติ, ตํ โว น กปฺปติฯ ยํ, ภิกฺขเว, มยา ‘อิทํ น กปฺปตี’ติ อปฺปฏิกฺขิตฺตํตเญฺจ กปฺปิยํ อนุโลเมติ, อกปฺปิยํ ปฏิพาหติ, ตํ โว กปฺปติฯ ยํ, ภิกฺขเว, มยา ‘อิทํ กปฺปตี’ติ อนนุญฺญาตํ ตเญฺจ อกปฺปิยํ อนุโลเมติ, กปฺปิยํ ปฏิพาหติ, ตํ โว น กปฺปติฯ ยํ, ภิกฺขเว, มยา ‘อิทํ กปฺปตี’ติ อนนุญฺญาตํ, ตเญฺจ กปฺปิยํ อนุโลเมติ, อกปฺปิยํ ปฏิพาหติ, ตํ โว กปฺปตี’’ติฯ

อถ โข ภิกฺขูนํ เอตทโหสิ – ‘‘กปฺปติ นุ โข ยาวกาลิเกน ยามกาลิกํ, น นุ โข กปฺปติ? กปฺปติ นุ โข ยาวกาลิเกน สตฺตาหกาลิกํ, น นุ โข กปฺปติ? กปฺปติ นุ โข ยาวกาลิเกน ยาวชีวิกํ, น นุ โข กปฺปติ? กปฺปติ นุ โข ยามกาลิเกน สตฺตาหกาลิกํ, น นุ โข กปฺปติ? กปฺปติ นุ โข ยามกาลิเกน ยาวชีวิกํ, น นุ โข กปฺปติ? กปฺปติ นุ โข สตฺตาหกาลิเกน ยาวชีวิกํ, น นุ โข กปฺปตี’’ติ? ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ ‘‘ยาวกาลิเกน, ภิกฺขเว, ยามกาลิกํ, ตทหุ ปฏิคฺคหิตํ กาเล กปฺปติ, วิกาเล น กปฺปติฯ ยาวกาลิเกน, ภิกฺขเว, สตฺตาหกาลิกํ, ตทหุ ปฏิคฺคหิตํ กาเล กปฺปติ, วิกาเล น กปฺปติฯ ยาวกาลิเกน, ภิกฺขเว, ยาวชีวิกํ, ตทหุ ปฏิคฺคหิตํ กาเล กปฺปติ, วิกาเล น กปฺปติฯ ยามกาลิเกน, ภิกฺขเว, สตฺตาหกาลิกํ, ตทหุ ปฏิคฺคหิตํ ยาเม กปฺปติ, ยามาติกฺกเนฺต น กปฺปติฯ ยาม

กาลิเกน, ภิกฺขเว, ยาวชีวิกํ, ตทหุ ปฏิคฺคหิตํ ยาเม กปฺปติ, ยามาติกฺกเนฺต น กปฺปติฯ สตฺตาหกาลิเกน, ภิกฺขเว, ยาวชีวิกํ ปฏิคฺคหิตํ, สตฺตาหํ กปฺปติ, สตฺตาหาติกฺกเนฺต น กปฺปตี’’ติฯ

จตุมหาปเทสกถา นิฏฺฐิตาฯ

เภสชฺชกฺขนฺธโก ฉฏฺโฐฯ

๑๘๖. ตสฺสุทฺทานํ

สารทิเก วิกาเลปิ, วสํ มูเล ปิเฏฺฐหิ จ;
กสาเวหิ ปณฺณํ ผลํ, ชตุ โลณํ ฉกณญฺจฯ

จุณฺณํ จาลินิ มํสญฺจ, อญฺชนํ อุปปิสนี [อุปปึ สนี (สี.), อุปปึ สนํ (สฺยา.)];
อญฺชนี อุจฺจาปารุตา, สลากา สลากฐานิํ [สลาโกธนี (สี. สฺยา.)]ฯ

ถวิกํสพทฺธกํสุตฺตํ, มุทฺธนิเตลนตฺถุ จ;
นตฺถุกรณี ธูมญฺจ, เนตฺตญฺจาปิธนตฺถวิฯ

เตลปาเกสุ มชฺชญฺจ, อติกฺขิตฺตํ อพฺภญฺชนํ;
ตุมฺพํ เสทํ สมฺภารญฺจ, มหา ภโงฺคทกํ ตถาฯ

ทกโกฏฺฐํ โลหิตญฺจ, วิสาณํ ปาทพฺภญฺชนํ;
ปชฺชํ สตฺถํ กสาวญฺจ, ติลกกฺกํ กพฬิกํฯ

โจฬํสาสปกุฏฺฏญฺจ, ธูม สกฺขริกาย จ;
วณเตลํ วิกาสิกํ, วิกฏญฺจ ปฏิคฺคหํฯ

คูถํ กโรเนฺต โลฬิญฺจ, ขารํ มุตฺตหรีตกํ;
คนฺธา วิเรจนเญฺจว, อจฺฉากฏํ กฏากฏํฯ

ปฏิจฺฉาทนิปพฺภารา, อาราม สตฺตาเหน จ;
คุฬํ มุคฺคํ โสวีรญฺจ, สามํปากา ปุนาปเจฯ

ปุนานุญฺญาสิ ทุพฺภิเกฺข, ผลญฺจ ติลขาทนี;
ปุเรภตฺตํ กายฑาโห, นิพฺพตฺตญฺจ ภคนฺทลํฯ

วตฺถิกมฺมญฺจ สุปฺปิญฺจ, มนุสฺสมํสเมว จ;
หตฺถิอสฺสา สุนโข จ, อหิ สีหญฺจ ทีปิกํ [หตฺถิอสฺสสุนขาหิ, สีหพฺยคฺฆญฺจ ทีปิกํ (สี.)]ฯ

อจฺฉตรจฺฉมํสญฺจ, ปฏิปาฏิ จ ยาคุ จ;
ตรุณํ อญฺญตฺร คุฬํ, สุนิธาวสถาคารํฯ

คงฺคา โกฏิสจฺจกถา, อมฺพปาลี จ ลิจฺฉวี;
อุทฺทิสฺส กตํ สุภิกฺขํ, ปุนเทว ปฏิกฺขิปิฯ

เมโฆ ยโส เมณฺฑโก, จ โครสํ ปาเถยฺยเกน จ;
เกณิ อโมฺพ ชมฺพุ โจจ, โมจมธุมุทฺทิกสาลุกํฯ

ผารุสกา ฑากปิฏฺฐํ, อาตุมายํ นหาปิโต;
สาวตฺถิยํ ผลํ พีชํ, กิสฺมิํ ฐาเน จ กาลิเกติฯ

อิมมฺหิ ขนฺธเก วตฺถู เอกสตํ ฉวตฺถุฯ

เภสชฺชกฺขนฺธโก นิฏฺฐิโตฯ